

Historiallisen kansantaloustieteen ja historiantutkimuksen rajapinnoilla

E.G. Palménin varallisuuserohistoriallinen koulukunta

Kristian Martiskainen

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Syyskuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Kristian Martiskainen

Historiallisen kansantaloustieteen ja historian tutkimuksen rajapinnoilla – E.G. Palménin varallisuuserohistoriallinen koulukunta

Sivumäärä: 62 sivua

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa vaikuttaneen varallisuuserohistoriallisen koulukunnan tutkimustoiminnan historiografiaa sekä aatehistoriallista taustaa. Historiantutkija E.G. Palmén alkoi 1890-luvulla tutkia historiallisia varallisuuseroja Ruotsin valtakunnan itäisten osien alueelta keskiajalta sekä varhaismodernilta ajalta. Tavoitteena oli muodostaa laajamittainen tutkimushanke *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana*, mutta hanke kuitenkin keskeytyi. Hän aloitti hankkeen tarkastelemalla Huittisten alueen varallisuuseroja 1500- ja 1600-luvuilta tutkimuksessaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* (1896). Lisäksi Palmén rekrytoi tutkimushankkeeseensa oppilaita, jotka pyrkivät toteuttamaan hänen suunnitelmaansa. Muun muassa kansantaloustieteilijä J.H. Vennola osallistui väitöskirjallaan *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* (1900) Palménin tutkimushankkeeseen.

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella Palménin varallisuuserohistoriallisen koulukunnan luonnetta, varallisuuserohistoriallisten tutkimusten tavoitteita, tutkimuksellisia perusteita sekä metodologiaa. Lisäksi päämääränä on yhdistää tutkimukselliset tavoitteet, perusteet sekä metodologia aatehistorialliseen taustaansa. Huomiota kiinnitetään aikaisemman tutkimuksen oletuksiin klassisen positivismiin, lamprechtalaisen historian tutkimuksen suuntauksen sekä historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan rooliin E.G. Palménin ajattelussa. Tarkastelun kohteena on erityisesti näiden koulukuntien vaikutus Palménin koulukunnan tutkimustoimintaan. Lisäksi tarkastellaan historiantutkija Hans Forssellin vaikutusta Palménin ja hänen koulukuntansa tutkimustoimintaan. Aineistona tutkielmassa käytetään varallisuuserohistoriallisia tutkimuksia, kirjeenvaihtoa, muistiinpanoja sekä Historiallisen Yhdistyksen ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenluetteloita. Tutkielman keskiössä ovat Palménin *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* sekä Vennolan *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla*.

Metodologisenä sekä teoreettisena viitekehystenä tutkielmassa toimii aatehistorian teoreettinen viitekehys. Tutkimusmenetelminä tutkielmassa on hyödynnetty erityisesti vaikutemalleja sekä kontekstualisointia.

Tutkielmassa havaitaan, että varallisuuserohistoriallinen koulukunta ammensi vaikutteita tutkimustoimintaansa erityisesti historiallisen kansantaloustieteen koulukunnasta. Myös lamprechtalaisella tutkimussuuntauksella sekä Hans Forssellilla oli vaikutuksensa koulukunnan tutkimustoimintaan ja sen sisällä muodostuneisiin tutkimuksiin.

Asiasanat: historiografia, aatehistoria, E.G. Palmén, J.H. Vennola, historiallinen kansantaloustiede, Karl Lamprecht, positivismi, Hans Forssell, varallisuuserot, varallisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2	Teoreettinen viitekehys, menetelmät ja rajaus	5
1.3	Aikaisempi tutkimus	8
1.4	Alkuperäislähteet	11
2	Ihmistieteet 1800-luvulla	15
2.1	Historiallinen kansantaloustiede	18
2.2	Historiantutkimuksen <i>Methodenstreit</i> ja sen leviäminen Suomeen	20
3	E.G. Palmén ja varallisuuserohistoriallinen koulukunta	24
4	<i>Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista 1540–1640</i>	32
4.1	Tutkimuksen tavoitteet ja perusteet	33
4.2	Metodologia, luotettavuus ja tilastollinen päättely	39
5	J.H. Vennola ja <i>Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus</i>	45
6	Yhteenvedo sekä mahdollinen jatkotutkimus	53
	Lähteet	57

1 Johdanto

1.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkielma keskittyy 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa vaikuttaneen Ernst Gustaf Palménin (1849–1919) ympärille rakentuneeseen varallisuuserohistorialliseen koulukuntaan sekä koulukunnan tutkimustoimintaan. Tutkielman keskiössä ovat historian tutkija Ernst Gustaf Palménin sekä kansantaloustieteilijä Juho Heikki Vennolan (1872–1938) tutkimukset, jotka tarkastelivat Ruotsin valtakunnan itäisten osien alueella vallinneita varallisuuseroja keskiajalta sekä varhaismodernilta ajalta. Painopiste on kuitenkin E.G. Palménissa ja hänen tutkimuksessaan. Näin ollen tutkielma tarkastelee historiankirjoituksen historiaa, ja suhde Ruotsin valtakunnan itäisten osien alueella vallinneisiin varallisuuseroihin on historiografinen. Sen sijaan varallisuuseroja uudemmassa tutkimuksessa Suomen alueelta on käsitelty esimerkiksi professori Ilkka Nummela.¹

Historiografia voidaan määritellä tutkimukseksi, joka kriittisesti arvioi kaikkia niitä tapoja, joilla historian tutkijat yrittävät kuvata menneisyyttä. Historiografisessa tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu siis historian tutkimuksen tai historiallisen kirjallisuuden tuottamiin käsityksiin, tutkimustuloksiin sekä tutkimuksen metodeihin. Historiografisessa analyysissä liikutaankin monella eri viittaustasolla, itse menneisyyden ”faktojen” tasolla, niiden tietoteoreettisella ja tieteenfilosofisella tasolla sekä historian tutkijoiden mentaalisten prosessien tasolla.² Tarkastelun kohteena on tällöin laajasti ajatellen koko tiedonmuodostuksen ketju aina lähteestä tutkimustuloksiin ja niiden tulkintoihin saakka.

Historiografinen tutkimus kytkeytyykin vahvasti tietoteoreettiseen³ tutkimukseen. Historiografisessa tarkastelussa on sekä historiatieteeseen että yleisesti epistemologiaan kuuluvia elementtejä.⁴ Tutkielman läheisyys tietoteoriaan sekä tieteenfilosofiaan selittää myös niihin liittyvän sekä myös muihin filosofian osa-alueisiin liittyvän käsitteistön käytön tutkielmassa. Tietoteoriaan ja tieteenfilosofiaan liittyvää käsitteistöä on kuitenkin käytetty tutkielmassa harkiten ja vain tarpeen mukaan.

¹ Ks. esim. Nummela 1989; Nummela 1990; Nummela 2011; Nummela 2018; Bengtsson, Missiaia, Nummela & Olsson 2019.

² Popkin 2016, 3–4. Ks. myös Tucker 2009, 1–6.

³ Ilkka Niiniluodon mukaan tietoteoria, eli ”tieto-oppi tutkii tiedon käsitettä, tiedon alkuperää ja lajeja, tiedon saavuttamisen mahdollisuuksia ja rajoja sekä tiedon luotettavuutta ja varmuutta”. Niiniluoto 1980, 37.

⁴ Kosso 2009, 9–11.

Tutkielman päämääränä on tarkastella E.G. Palménin varallisuuserohistoriallista koulukuntaa sekä koulukunnan varallisuuserohistoriallisten tutkimusten tavoitteita, tutkimuksellisia perusteita, metodologiaa sekä niiden kytkeytymistä aatehistorialliseen taustaansa. Tutkimuksen kohteena olevat varallisuuserohistorialliset tutkimukset kuuluvat historian tutkimuksen kentällä erityisesti talous- ja sosiaalhistoriaan.⁵ Niitä on aikaisemmassa tutkimuksessa käsitelty myös historiallistilastollisina tutkimuksina.⁶ Lisäksi niillä on myös vahvat siteet kansantaloustieteelliseen tutkimukseen.⁷ Ne voidaan nähdä myös osana yleistä elintaso- ja eriarvoisuushistoriallista tutkimusperinnettä. Tutkielman kannalta yksinkertaisinta lienee kuitenkin viitata tutkimuksiin vain varallisuuserohistoriallisina tutkimuksina.

Tutkielmassa voidaan erottaa kaksi toisiinsa kytkeytyvää pääkysymystä tai pääkysymysjoukkoa. Ensimmäinen pääkysymys on: millainen Palménin varallisuuserohistoriallinen koulukunta oli luonteeltaan, keitä siihen kuului ja mistä se ammensi vaikutteita? Toinen pääkysymys on: millaiset tavoitteet ja tutkimukselliset perusteet varallisuuserohistoriallisilla tutkimuksilla oli, millaista metodologiaa tutkimuksissa hyödynnettiin sekä miten tavoitteet, perusteet ja metodologia ilmentävät tutkimusten sekä koulukunnan kytkeytymistä aatehistorialliseen taustaansa? Toisen pääkysymyksen osalta kiinnitetään erityistä huomiota aikaisemman tutkimuskirjallisuuden tuloksiin historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan, positivismin, lamprechtalaisen historiankirjoituksen sekä historian tutkija Hans Forssellin mahdolliseen vaikutukseen suhteessa Palménin koulukuntaan sekä sen tutkimustoimintaan.

Johtuen historiografisen tutkimuksen luonteenomaisesta liikkumisesta monella eri viittaustasolla, tutkielmassa liikutaankin välillä myös henkilöhistorian puolella. Henkilöhistoriallista ulottuvuutta on tarkasteltava päästäksemme käsiksi tutkittavan historiankirjoituksen taustalla vaikuttavaan aatehistoriaan. Historiankirjoitus ei synny täysin tutkijasta irrallaan. Historioitsija valitsee tutkittavat lähteet, sekä lähteiden valintaan vaikuttavat kriteerit ja tutkimusongelmat. Lisäksi historian tutkijan on yhdistettävä alkuperäislähteistä löytyvä informaatio ymmärrettävään muotoon. Näin ollen henkilöhistoriallinen ulottuvuus voi tuoda selitysmalleja tutkielman tutkimuskysymyksille. Oma ongelmansa muodostuu kuitenkin siitä, missä määrin henkilöhistorialliset lähteet, kuten kirjeenvaihto tai muistiinpanot, avaavat henkilön

---

⁵ Ks. esim. Tommila 1976, 25.

⁶ Ks. esim. Melander 1922, 80–82.

⁷ Ks. esim. Vares 2007, 432–435.

tieteenfilosofista ja aatehistoriallista ajattelua. Historiantutkimuksen, erityisesti aatehistorian, ratkaisu ongelmaan on ollut kontekstualisoinnin menetelmä.⁸

Historiantutkimus, kuten monet muutkin tieteet, saa vaikutteita aikansa tutkimussuuntauksista ja ajattelusta. Historiantutkimukseen on muodostunut koulukuntia, joista monet ovat nousseet hallitsevaan asemaan tietynä aikana ja tietyissä paikoissa. Voidaan puhua myös paradigmaista, joissa erilaiset vallitsevat perustavanlaatuiset oletukset pitävät pohjaa koko tieteenalalle. Näitä perustavanlaatuisia oletuksia voivat olla esimerkiksi tietoteoreettiset, metafysiset ja tieteenfilosofiset oletukset objektiivisuudesta, sen mahdollisuudesta, totuudesta sekä tiedosta ja tiedon luonteesta. Perustavanlaatuisiksi oletuksiksi voidaan laskea myös menetelmät, joilla mahdolliseen ”totuuteen” on mahdollista päästä käsiksi.⁹

Käsitteenä koulukunta ja ilmiönä koulukunnan muodostuminen liittyy läheisesti niin kutsuttuihin klustereihin ja klusterointiprosessiin. Klustereita voivat olla esimerkiksi koulut, traditiot, diskurssit ja lähestymistavat. Monet tutkijat tekevät tutkimustaan ryhmissä, jolloin muodostuu myös tietynlainen ”hengenheimolaisuus” tai ryhmäajattelu. Tiedonsosiologiassa oletetaan yleensä, että klusterointi syntyy kriittisen ja luovan ajattelun syvärakenteiden seurauksena.¹⁰ Konkreettisena esimerkkinä tutkijoiden, lähestymistapojen sekä diskurssien klusteroinnista voidaan pitää muun muassa rankelaista koulukuntaa Berliinissä 1800-luvun jälkipuolella.

Rankelaisen koulukunnan historiankirjoitus vaikutti 1800-luvulla historiankirjoituksen tietoteoreettisiin ja tieteenfilosofisiin ihanteisiin. Rankelaisella koulukunnalla tarkoitetaan 1800-luvun puolessavälissä historistiseen historianfilosofiaan, poliittiseen historiaan sekä kansalliseen historiantulkintaan nojaavaa historiantutkimuksen koulukuntaa, joka kehitti erityisesti lähdekriittistä metodologiaa. 1800-luvun jälkipuolella nykyisen Saksan alueella muodostuneen kansantaloustieteen historiallisen koulukunnan sekä 1800-luvun lopulla ihmis- ja yhteiskuntatieteissä käydyin metodikiistan myötä historiatiede jakaantui perinteisempään yksilöä ja historiatieteen ainutlaatuista metodologiaa korostavaan suuntaukseensa ja uuteen joukkoja, historian lainomaisuutta sekä kvantitatiivista metodologiaa korostavaan suuntaukseensa. Tästä metodikiistasta käytetään nimitystä *Methodenstreit*. Lisäksi klassisella positivismilla oli myös vaikutuksensa ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Klassinen positivismi oli 1800-luvun alkupuolella

---

⁸ Ks. esim. McMahon 2014, 13–27; Gordon 2014, 32–52. McMahon käsittelee laajemmin ajattelun ja aatehistorian (*history of ideas*) luonnetta ja Gordon keskittyy kontekstualisoinnin menetelmään aatehistorian tärkeimpänä menetelmänä.

⁹ Ks. esim. Tucker 2009.

¹⁰ Lloyd 2009, 371–372.

Auguste Comten ja Henri de Saint-Simonin vaikutuksesta syntynyt tieteenfilosofinen koulukunta. Looginen positivismi nousi kuitenkin huippuunsa vasta myöhemmin, maailmansotien välisenä aikana Saksassa.¹¹ Aikakauden kiistat historiantutkimuksessa käytettävästä metodologiasta levisivät kuitenkin myös suomalaiseen historiantutkimukseen. Suomalainenkin talous- ja sosiaalhistoria sai vaikutteita muun muassa historiallisesta kansantaloustieteestä.¹² Tutkielman toisessa luvussa syvennytään tarkemmin edellä mainittuihin ihmis- ja yhteiskuntatieteiden koulukuntiin.

Tutkielmassa arvioidaankin, missä määrin 1800-luvun lopulla syntyneet E.G. Palménin ja hänen oppilaidensa varallisuuserohistorialliset tutkimukset saivat vaikutteita historiallisesta kansantaloustieteestä, lamprechtilaisesta kollektivismista sekä klassisesta positivismista. Muun muassa Matti Viikarin, Pekka Ahtiainen, Jukka Tervosen, Pirkko Rommin sekä Yrjö Blomstedtin mukaan yhtymäkohtia on löydettävissä.¹³ Erityisesti historiallisen taloustieteen sekä positivismin vaikutusta on korostettu. Lisäksi Ahtiainen mukaan vaikutteita¹⁴ saatiin ruotsalaiselta taloushistorioitsijalta Hans Forssellilta, jota tutkielmassa on myös syytä tarkastella. Hypoteesina tutkielmassa oletetaan, että varallisuuserohistoriallinen koulukunta sai vaikutteita historiallisesta taloustieteestä, lamprechtilaisesta kollektivismista, klassisesta positivismista sekä Hans Forssellilta.

Pekka Ahtiainen ja Jukka Tervonen perustelevat historiografisen tutkimuksen merkitystä historiatieteen kentällä teoksessaan *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat – Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen* (1996). Ahtiainen ja Tervosen mukaan historiantutkijalla on valtaa muodostaa lukijoidensa historiankuva ja määrittää ne puitteet, joilla ihminen sijoittaa itsensä historiaan. Näin ollen historiantutkijalle muodostuu vastuuta ”menneisyyden vartijana” itsensä lisäksi myös tiedeyhteisölle ja koko lukevalle yleisölle. He korostavat historiaa tieteenä, jossa tulokset muodostuvat lähteiden lisäksi vallalla olevista tiedekäsitysten kanonisoimista työskentelymenetelmistä sekä tutkijan omista kriittisistä aivoista, jotka loppujen lopuksi määrittävät ”oikean” historian. Näin ollen historiantutkimuksen historia on Ahtiainen ja Tervosen mukaan kaikkien näiden, erityisesti historiantutkijaan suhteessa olevien tiedon muodostajien kriittistä arviointia ja kyseenalaistamista. Tätä ”löytöretkeä” historiantutkimuksen historiaan he kuvaavat myös aikamatkana uuteen aikaan ja paikkaan, jossa tutkijan oma arvomaailma ja maailmankuva joutuu koetukselle suhteessa hänen omaan historiankuvaansa ja käsitykseensä historiasta tieteenä.¹⁵

¹¹ Viikari 1995, 223–274; Raatikainen 2004, 15–25; Raatikainen 2014, 31–34.

¹² Viikari 1995, 292–300.

¹³ Viikari 1995, 291–300; Ahtiainen & Tervonen 1996, 48–56, 144–145; Ahtiainen 1982, 63; Rommi 1965, 26; Blomstedt 1968, 469.

¹⁴ Ahtiainen 1982, 67.

¹⁵ Ahtiainen & Tervonen 1996, 174–175.

Historiografinen tutkimus on perusteltu osa historian tutkimuksen kenttää. Se auttaa käsittämään historiallisen tiedon muodostumisen luonnetta. Historiallisen tiedon muodostumisen syvälinen tarkastelu auttaa myös kehittämään ja ymmärtämään paremmin historiatieteellisiä metodeja. Ilman historiografista tutkimusta tiedon syntyprosessin ymmärtäminen historiatieteissä jäisi puutteelliseksi. Tutkielman tavoitteena onkin lisätä ymmärrystä E.G. Palménin ympärille muodostuneen tutkimushankkeen sekä koulukunnan tavoitteista, tutkimuksellisista perusteista sekä metodologiasta. Tutkielman tavoitteena on sitoa tutkimushanke ja koulukunta osaksi aikakautensa historiatieteellistä ja yhteiskuntatieteellistä kenttää, sekä aatehistorialliseen taustaan. Tutkielma pyrkii täyttämään sitä tutkimusaukkoa, joka koskee erityisesti E.G. Palménin sekä varallisuuseroihin keskittyneen koulukunnan historiatieteellistä ajattelua.

E.G. Palmén sekä monet hänen tutkimushankkeeseensa osallistuneista oppilaista jatkoivat uraansa merkittävinä toimijoina historia- ja yhteiskuntatieteiden piirissä sekä politiikassa.

Tutkimushankkeen ympärille muodostunut piiri sekä omaksui vaikutteita muilta koulukunnilta että myös loi uutta historiatieteellistä ajattelua. Tämän historia- ja yhteiskuntatieteiden rajapinnoilla muodostuneen piirin tutkiminen on perusteltu lisä historian kirjoituksen ja yhteiskuntatieteiden menneisyyden ymmärryksessä. Se on myös mielenkiintoinen ajanjakso osana historiatieteiden ja yhteiskuntatieteiden yhteistä menneisyyttä. Lisäksi tutkimushankkeen ympärille muodostuneen koulukunnan monien henkilöiden aktiivinen osallistuminen politiikkaan tuo tutkielmalle mielenkiintoisen ulottuvuuden historia- ja yhteiskuntatieteellisen ajattelun sekä poliittisen ajattelun mahdollisista yhteenkietoutumista.

1.2 Teoreettinen viitekehys, menetelmät ja rajaus

Koska kyseessä on historian kirjoituksen historiaa käsittelevä tutkielma eikä suhde varallisuuseroihin ole suora, vaan välillinen, tässä tutkielmassa käytetään kvalitatiivisia menetelmiä. Tutkielmassa metodologisena ja teoreettisena viitekehysenä toimii aatehistorian teoreettinen viitekehys. Markku Hyrkkäsen mukaan¹⁶ historiatieteen sisäisessä työnjaossa aatehistorioitsija tarkastelee inhimillisen toiminnan ajatuksellista ulottuvuutta: käsittämistä, kokemista, näkemistä sekä ymmärtämistä. Hyrkkäsen mukaan aatehistorian tutkimassa ajatuksellisessa ulottuvuudessa oletetaan tietyn tyyppinen yhteys ajatuksen ja toiminnan välillä. Erilaiset olosuhteet, aatteet, opit ja uskonnot vaikuttavat toiminnan taustalla, mutta nekin on kuitenkin ensin käsitteellistetty tavalla tai

---

¹⁶ Hyrkkänen 2002, 13.

toisella. Yhteys ajatuksen ja toiminnan välillä on Hyrkkäsen mukaan käsitteellinen yhteys. Aatehistoria kytkeytyykin käsitehistoriaan tai käsittämisen historiaan, mentaliteettihistoriaan sekä vaikutemalleihin.¹⁷ Tässä tutkielmassa sovelletaan erityisesti vaikutemalleja.

Vaikutemalleissa oletetaan, että jokin henkilö, esimerkiksi historiantutkija tai filosofi, on saanut vaikutteita ajatteluunsa jostakin. Vaikutemalleissa pyritään pääsemään käsiksi näihin vaikutteisiin. On siis selvitettävä, keneltä ja miten esimerkiksi filosofi on vaikutteensa tai käsityksensä saanut. Vaikutemallin tulisi täyttää neljä seuraavaa ehtoa:

A vaikutti B:hen relaatiossa x, jos

- A esitti x:n ajallisesti ennen B:tä,
- A:lla ja B:llä oli jokin kontakti suhteessa x (esim. B:n tutustuminen A:n teoksiin) ennen kuin B esitti x:n,
- A:n ja B:n suhde x:n oli jo valmiiksi samanlainen ja
- B:n x muuttui ajallisesti sen jälkeen, kun B oli ollut kontaktissa A:han suhteessa x.¹⁸

Vaikutemalli on hedelmällinen, kun pyritään tarkastelemaan esimerkiksi historiografisesti henkilöhistoriaa ja henkilön tieteenfilosofista ajattelua. Sitä voidaan soveltaa esimerkiksi historiallisesta taloustieteestä, lamprechtalaisesta koulukunnasta tai positivismista ammennettujen vaikutteiden tutkimiseen suhteessa E.G. Palménin varallisuuserotutkimuksiin. Vaikutemallissa on kuitenkin myös ongelmansa. Se voi johtaa työlääseen ja jopa mahdottomaan kontaktin etsimiseen. Lisäksi vaikutemallia on tutkimuksissa usein käytetty liian heppoisin perustein.¹⁹ On odotettavaa, että ihmiset saavat vaikutteita jatkuvalla syötöllä ympäristöstään. Tällöin kysymykseksi muodostuu, mitkä vaikutteet ovat relevantteja.

Hyrkkänen tarjoaa näihin ongelmiin ratkaisuksi kysymysten ja vastausten logiikkaa sekä tarkoitusten ja uskomusten teoriaa. Nämä teoriat voidaan tiivistää ajatukseen siitä, että vaikutemallin soveltamisessa tulisi tarkastella sitä, mihin problematiikkaan tutkimuksen kohteena oleva henkilö, esimerkiksi 1800-luvun lopun historiantutkija, on vastauksiaan halunnut saada ja miksi. Tämä problematiikka puolestaan on syntynyt tietyistä ennakko-oletuksista ja käsityksistä. Näihin ennakko-oletuksiin ja syihin on siis myös syytä kiinnittää huomiota. Niitä taas on

¹⁷ Hyrkkänen 2002, 9–25, 72–73, 136–137.

¹⁸ Hyrkkänen 2002, 136–141.

¹⁹ Ks. esim. Hyrkkänen 2002, 137–157.

mahdollista selvittää perehtymällä siihen kontekstiin, jossa tutkittava henkilö ja hänen kirjoittamansa tekstit syntyivät. Toisaalta on myös tarkasteltava toimijan intentioita ja uskomuksia, jotka aukeavat selkeimmin siinä kontekstissa, jossa teksti ja sen kirjoittaja toimivat. Samalla on perehdyttävä kyseisen kontekstin kielen käyttämisen ja muihin vallitseviin konventioihin tarkastelemalla aikalaiskirjallisuutta.²⁰

Aatehistoriassa yleensä oletetaan, että idea voidaan ymmärtää ainoastaan sen yksilöllisessä merkitysten sfäärissä: kontekstissa. Kontekstualisoinnin merkitystä sekä haasteita aatehistorian teoreettisessa tutkimuskirjallisuudessa on laajasti käsitelty esimerkiksi historian tutkija ja filosofi Peter E. Gordon.²¹ Tutkittavien varallisuuserotutkimusten osalta tutkielma edellyttääkin syvällistä paneutumista tutkimuksissa käsiteltyihin tavoitteisiin, tutkimusten perusteisiin ja metodologiaan sekä niiden kontekstualisoinnista. Kontekstualisointi toimiikin tutkielmassa merkittävimpanä tutkimusmenetelmänä vaikutemallien ohella. Kontekstualisointi korostuukin tutkielman jokaisessa käsittelyluvussa. Lisäksi laaja taustoitusluku palvelee myös kontekstualisoinnin tehtävää.

Kirjeiden osalta lähestymistapa on tieteellisen tutkimuksen kannalta ongelmallisempi. E.G. Palmén kirjoitti useita satoja kirjeitä elämänsä aikana. Monet kirjeet ovat lisäksi useiden sivujen mittaisia. Kirjeiden osalta syvälinen paneutuminen ei ole mahdollista, vaan on keskityttävä avainsanojen etsimiseen ja valittava tärkeimmät kirjeet avainsanojen perusteella syvempään tarkasteluun. Avainsanojen valinta taas perustuu aikaisemman tutkimuksen muodostamiin tuloksiin sekä Palménin Turun yliopistolle ostetun kirjakokoelman teosluetteloon. Teosluettelo auttaa löytämään Palménin kiinnostuksen kohteena olevat tutkijat ja filosofit, sekä heidän julkaisemat teokset, joista Palmén oli kiinnostunut. Avainsanoiksi on valittu: *Huittinen, tilasto(tiede), matematiikka, varallisuus, varallisuuden suhteet* sekä niiden ruotsinkieliset vastineet, ja erisnimet *Forssell, Buckle, Bücher, Wagner, Roscher* ja *Mill*.

Tutkielma rajautuu aikaan, jolloin Suomeenkin levisi historiallinen taloustiede, lamprechtilainen historian tutkimus sekä positivismi. Näitä vaikutteita Suomeen levisi aikaisemman tutkimuskirjallisuuden perusteella historian tutkijoiden E.G. Palménin ja J.R. Danielson-Kalmarin välityksellä. Heistä erityisesti E.G. Palmén ja hänen oppilaansa keskittyivät tutkimaan varallisuuseroja. Tällöin mielekkääksi rajaukseksi muodostuu E.G. Palménin ja hänen oppilaidensa varallisuuserotutkimukset. Lamprechtilainen vaikutus²² kukoisti suomalaisessa historiankirjoituksessa 1900-luvun alussa muun muassa Gunnar Suolahden ja Väinö Voionmaan

²⁰ Hyrkkänen 2002, 157–185; Lisää kontekstualisoinnin merkityksestä esim. Gordon 2014, 32–52.

²¹ Gordon 2014, 32–52.

²² Ks. esim. Viikari 1995, 296–300.

tutkimuksissa. Suolahti tutki esimerkiksi papiston varallisuuseroja 1700-luvulla sekä Turun akatemian oppilaiden sosiaalista rakennetta. Tätä 1900-luvun alussa vaikuttanutta erityisesti lamprechtalaisen tutkimusperinteen pohjalta syntyynyttä koulukuntaa ei tässä tutkielmassa kuitenkaan käsitellä.

Lisäksi historiallista taloustiedettä sekä historiallistilastollista tutkimusta tekivät myös Juho Heikki Vennola ja Hannes Gebhard. Suolahti, Voionmaa, Vennola ja Gebhard olivat saaneet vaikutteensa saksalaisesta historian tutkimuksesta sekä myös E.G. Palménilta ja J.R. Danielson-Kalmarilta. Tässä tutkielmassa tarkastellaan kuitenkin ainoastaan E.G. Palménin tutkimusta ja hänen oppilaansa Juho Heikki Vennolan väitöskirjaa. Tutkittava ajanjakso on liukuva, keskittyen kuitenkin pääosin vuosiin 1890–1900. Koska tutkielma käsittelee Palménin ja hänen oppilaidensa historiatieteellistä aatehistoriaa, on tarkasteltava myös kirjeenvaihtoa 1870-luvulta lähtien sekä toisaalta myös Palménin vuonna 1916 pitämää esitelmää hänen varallisuuserotutkimuksistaan.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Palménin varallisuuserohistoriallisen koulukunnan käsittely aikaisemmassa historian tutkimuksessa on jäänyt lähes olemattomaksi. Myös syvällisempi E.G. Palménin historiatieteellisen ajattelun läpikäyminen on jäänyt vähälle. Aikaisemmassa 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun historiankirjoituksen historiaa käsittelevässä tutkimuksessa paino on ollut saksalaisen historiankirjoituksen vaikutuksessa suomalaisen historiankirjoitukseen. Esimerkiksi lamprechtilaista vaikutusta Gunnar Suolahden ja Väinö Voionmaan teoksista on etsitty paljon. Myös J.R. Danielson-Kalmarin historianfilosofista ajattelua on tutkittu melko paljon.²³ Sen sijaan esimerkiksi historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan ja klassisen positivismin vaikutusta suomalaiseen historiankirjoitukseen on tutkittu erittäin niukasti.

Varhaisin E.G. Palménin henkilöhistoriaa käsittelevä teos löytyy K.R. Melanderilta. Hän käsitteli E.G. Palménia teoksessaan *Ernst Gustav Palmén historiantutkijana* (1922). Teos on kuitenkin vanha, ja Melanderin etäisyys tutkittavaan henkilöön oli läheinen. Teokseen on siis suhtauduttava erityisen lähdekriittisesti. Melanderin jälkeen E.G. Palménin henkilöhistoriaa on käsitellyt Veikko Ojala lisensiaatintutkielmassaan *Ernst Gustaf Palmén – Aatteellinen kehitys ja poliittisen toiminnan oppivuodet* (1957), jonka käsittelyote E.G. Palméniin on varsin nationalistinen. Ojalan

---

²³ Ks. esim. Ahtiainen 1984; Tervonen 1987; Viikari 1995; Ahtiainen & Tervonen 1996.

liseniaattitutkielma on kuitenkin erittäin kattava Palménin elämänvaiheita käsittelevä teos, ja hän käsittelee E.G. Palménin elämää laajasti ja pureutuu syvällisestikin moniin hänen vaiheisiinsa.²⁴

Henkilöhistoriaan painottuvaa historiankirjoituksen historiaa ovat tutkineet myös esimerkiksi Päiviö Tommila, Pirkko Rommi, Taimi Torvinen, Helge Pohjolan-Pirhonen, Aimo Halila, Arvi Korhonen, Kaarlo Wirilander, Jaakko Suolahti, Yrjö Blomstedt ja Armas Luukko teoksessaan *Suomalaisia historiantutkijoita* (1965). Heistä esimerkiksi Pirkko Rommi käsittelee laajasti E.G. Palménin nuoruutta kielitaisteluiden keskellä, hänen matkojaan sekä poliitikon ja tutkijan uraa. Teoksessa mainitaan monia historiantutkijoita ja filosofejia, jotka vaikuttivat Palménin ajatteluun, vaikkakin niiden syvällisempi käsittely jää vähäiseksi.²⁵

Päiviö Tommila on lisäksi kirjoittanut metodioppaan *Sosiaalhistoria ja sen tutkimus* (1976), jossa hän käsittelee lamprechtalaisen koulukunnan vaiheita sekä juuria suomalaisen sosiaalhistorian historiassa. Yrjö Blomstedt on myös käsitellyt E.G. Palménia artikkelissaan *Historiallinen kirjallisuus* teoksessa *Suomen kirjallisuus VII* vuodelta 1968. Matti Klinge on käsitellyt lukuisten akateemikkojen, muun muassa E.G. Palménin, henkilöhistoriaa teoksessaan *Professoreita* (1990). Näissä teoksissa E.G. Palménia käsitellään kuitenkin hyvin niukasti.

Matti Viikari on tutkinut laajasti saksalaista historiallista ajattelua sekä sen leviämistä Suomeen postuumisti julkaistussa teoksessaan *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta* vuodelta 1995. Matti Viikari kirjoitti myös väitöskirjansa *Die Krise der 'historistischen' Geschichtsschreibung und die Geschichtsmethodologie Karl Lamprechts* vuonna 1977 Karl Lamprechtista sekä historismin kriisistä, unohtamatta myöskään hänen julkaisematonta liseniaattityötänsä *Karl Lamprechtin historianteoria ja sen perustelut* vuodelta 1970. Viikarin teoksissa selittävinä tekijöinä korostuvat yhteiskunnallisten muutosten yhteys historiankirjoituksessa tapahtuviin muutoksiin. Viikarin teokset keskittyvät historismiin ja sen kriisiin sekä lamprechtilaiseen historiankirjoitukseen Saksan alueella. Niissä käsitellään kuitenkin myös historiallisen kansantaloustieteen tutkimussuuntausta. Teoksissa käsitellään myös lamprechtilaista vaikutusta suomalaiseen historiankirjoitukseen, mutta niissäkin huomio kohdistuu erityisesti myöhäisempään ja jäsennellympään lamprechtilaiseen vaikutukseen eikä sen varhaisvaiheisiin suhteessa Palméniin.

---

²⁴ Ks. esim. Melander 1922; Ojala 1957. Ojalan mukaan esimerkiksi E.G. Palménin lapsuudenkodin ilmapiiri ”tarjosi runsaasti virikkeitä hyviin harrastuksiin, joista työskentely isänmaamme menestykseksi oli keskeisessä asemassa. Erikoisesti tämä suuntautui sivistyspyrkimyksiin, joiden kohteena oli jakamaton isänmaa ja Suomen kansa kokonaisuudessaan”

²⁵ Rommi 1965.

1800-luvun lopun ja vuosisadan vaihteen talous- ja sosiaalhistorian historiankirjoituksen historiaan katseensa suuntaavan on melkein väistämätöntä törmättävä Pekka Ahtiaisen ja Matti Viikarin tuotantoon. Heidän lisäksi historiankirjoituksen historiaa muun muassa lamprechtalaisesta koulukunnasta sekä metodikeskustelusta on käsitellyt Jukka Tervonen. Historiallisen taloustieteen ja lamprechtalaisen koulukunnan vaikutusta Suomessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa on kattavasti käsitelty Ahtiaisen pro gradu -tutkielmassa *Historiallisen yhdistyksen ensimmäinen neljännesvuosisata* (1982), artikkelissa *Kollektivismi vai individualismi – Keskustelua historiallisessa yhdistyksessä vuosisadan taitteessa* (1984) ja Tervosen kanssa yhteistyössä julkaistussa teoksessa *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat – Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen* (1996). Muista Ahtiaisen teoksista, joissa on käsitelty historiankirjoituksen historiaa, mainittakoon *Historia nyt: näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta* (1990) sekä *Kulttuuri, yhteisö, yksilö – Gunnar Suolahti historiantutkijana* (1991). Jukka Tervonen on käsitellyt aihepiiriä liseniaattitutkielmassaan *J.R. Danielson-Kalmarin historiantutkimus* (1987).

Ahtiaisen ja Tervosen julkaisujen selitysmallit ovat linjassa Viikarin selitysmallien kanssa, korostaen yhteiskunnallisten muutosten yhteyttä historiallisen taloustieteen sekä lamprechtalaisen tutkimustradition leviämiseksi historiantutkimukseen. Heidän mukaansa historiatieteissä tapahtuvat murrokset, jotka saivat vaikutteita historiallisesta taloustieteestä sekä lamprechtalaisesta koulukunnasta, ovat seurausta erityisesti yhteiskunnassa tapahtuvista sosiaalisista, taloudellisista sekä poliittisista muutoksista. Ahtiainen ja Tervonen korostavat, ettei perinteinen historistinen historiankirjoitus kyennyt enää vastaamaan yhteiskunnan muutokseen, esimerkiksi teollisen yhteiskunnan muodostumiseen sekä siihen liittyviin sosiaalisiin ongelmiin ja joukkoilmiöihin. Historiatieteen lamprechtalainen kollektivismi muodostuikin heidän mukaansa erityisesti näistä yhteiskunnallisista perusteista ja sen kietoutumisesta historiatieteeseen. Julkaisuissa käsitellään kuitenkin pääasiassa J.R. Danielson-Kalmaria sekä myöhempiä lamprechtilaista vaikutusta Suomessa edustajinaan Gunnar Suolahti ja Väinö Voionmaa. E.G. Palménin käsittely on jäänyt vähemmälle, vaikkakin mainittavaksi Ahtiaisen teoksessa *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat – Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*.

J.H. Vennolan osuutta suomalaisessa historiankirjoituksessa on tutkittu huomattavasti vähemmän. Tämä johtuu osittain siitä, että hänet käsitetään erityisesti kansantaloustieteilijäksi. Hänen rooliaan E.G. Palménin varallisuuserohistoriallisessa koulukunnassa sekä yleisemmin historiantutkijana ei ole aikaisemmassa tutkimuksessa käsitelty. Hänen väitöskirjansa on kuitenkin historiatieteellinen teos ja syntynyt osana E.G. Palménin tutkimushanketta. Siltä osin Vennolaa voidaan pitää myös osittain historiantutkijana. Vennolan henkilöhistoriaa aikaisemmassa tutkimuksessa ovat käsitelleet

lähinnä Martti Kovero vuonna 1939 painetussa julkaisussaan *J. H. Vennola* teoksessa *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* sekä Vesa Vares vuonna 2007 osana teosta *Suomen Kansallisbiografia 10*.²⁶ Heistä molemmat keskittyvät Vennolan toimintaan politiikassa sekä hänen poliittiseen aatemaailmaansa. Teoksissa on kuitenkin käsitelty hieman myös Vennolan kansantaloustieteellistä tutkimusta ja ajattelua.

1.4 Alkuperäislähteet

Ensisijaisina alkuperäislähteinä tässä tutkielmassa käytetään 1800-luvun lopulla kirjoitettuja E.G. Palménin ja hänen koulukuntansa varallisuuserohistoriallisia tutkimuksia. Suomalaisen modernin talous- ja sosiaalihistoriallisen tutkimuskentän pioneeri oli Ernst Gustaf Palmén. Hän ja hänen tutkimuksensa ovat myös tämän tutkielman keskipisteessä. E.G. Palménilla oli kunnianhimoisena tavoitteena kirjoittaa teossarja *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana*, mutta nämä teokset eivät koskaan kuitenkaan valmistuneet. Pekka Ahtiainen mukaan vaikutteet hankkeelle tulivat erityisesti Palménin ruotsalaisen kollegan Hans Forssellin historiallistilastollisesta tutkimuksesta *Sverige 1571. Försök till en administrativ-statistisk beskrifning öfver egentliga Sverige, utom Finland och Estland* (1872–1883). Forssell käsitteli teoksessaan *Sverige 1571* laajasti Ruotsin valtakunnan läntisten osien taloudellisia oloja ja muun muassa varallisuutta. Forssell ei käsitellyt teoksessaan Ruotsin itäisiä osia, vaan jätti ne pois perustelunaan, että lähdeaineisto sijaitsi Helsingissä vuoden 1809 rauhan solmimisen seurauksena. Hän käytti lähteinään pääosin verotuksesta jääneitä aineistoja.²⁷

Palmén ehti elämänsä aikana kirjoittaa vain osuuden, joka käsitteli Huittisten pitäjän varallisuutta ja varallisuuseroja. *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* jäi tosin osittain sekin keskeneräiseksi. Tutkimus käsittelee Huittisten taloudellisia oloja 1500-luvulla, keskittyen kuitenkin varallisuuseroihin. Teos on arvokas erityisesti siltä osin, että se edustaa hyvää yritelmiä koko Palménin aikaisen Suomen aluetta kattavasta historiallistilastollisesta sekä elintasohistoriallisesta tutkimuksesta. Lisäksi se edustaa mallia opinnäytteiden sarjalle, jotka syntyivät professori E.G. Palménin oppilaiden tuotoksina. Teoksesta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* on säilynyt kopio ainakin Turun yliopiston kirjastolle sekä Kotimaisten kielten keskukselle. Lisäksi siitä säilytetään luonnosta Kansallisarkistossa, Suomen

---

²⁶ Kovero 1939; Vares 2007.

²⁷ Forssell 1883; Ahtiainen 1982, 67–68.

Historiallisen Seuran kokoelman henkilöarkiston taloushistoriallisissa tutkimuksissa, johon myös Palménin oppilaiden varallisuuserohistorialliset opinnäytteet on sijoitettu.²⁸

Professori E.G. Palmén ohjasi oppilaitaan jatkamaan hänen jalanjäljissään. Hänen lukuisat oppilaansa kirjoittivat historiallisia varallisuuserotutkimuksia Ruotsin valtakunnan itäistä osista keskittyen ajallisesti vuosiin 1540–1640. Yhteensä E.G. Palménin oppilaat tuottivat lähes 40 opinnäytettä²⁹ ja tutkimusta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Toisena merkittävänä varallisuuserohistoriallisena tutkimuksena käsitellään Juho Heikki Vennolan väitöskirjaa *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla*. Väitöskirja on Palménin tutkimusta huomattavasti laajempi ja se keskittyy tarkastelemaan varallisuutta ja varallisuuseroja lähes koko Vennolan aikaisen Oulun läänin alueelta. Palménin tutkimuksen tavoin myös se keskittyy 1500-luvun jälkipuolen varallisuuserojen selvittämiseen. Vennolan väitöskirjan ollessa kuitenkin huomattavasti Palménin tutkimusta laajempi, ulottuu sen tutkittava ajanjakso 1640-luvulle saakka. Väitöskirja löytyy muun muassa Turun yliopiston kirjastosta.

Täydentävinä alkuperäislähteinä tutkielmassa käytetään tutkijoiden välistä kirjeenvaihtoa, E.G. Palménin henkilökohtaisen kirjaston teosluettelo, E.G. Palménin esitelmien muistiinpanoja sekä Historiallisen Yhdistyksen ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenluetteloita. Vaikka kirjeet alun perin tarkoitettiin vain suullisen viestinnän tueksi ja korvikkeeksi, niiden avulla on kuitenkin mahdollista päästä käsiksi vaikutelmiin menneiden aikojen viestinnästä, ihmisten ajatusmaailmasta ja sosiaalisista suhteista. Kirjeiden osalta on kuitenkin muistettava niihin kietoutuneet konventiot, välillisyydet ja kulttuuriset käytänteet.³⁰ Lisäksi erityisesti kirjeiden tutkimisen osalta on muistettava historiantutkimuksen eettinen problematiikka liittyen tutkittavan henkilön yksityisyyteen.³¹ Kirjeitä tutkitaan siltä osin, miten ne täydentävät kuvaa E.G. Palménin historiatieteellisestä ajattelusta. Kirjeissä huomio kiinnitetään erityisesti tieteenfilosofisiin keskusteluihin historiatieteen luonteesta sekä historiatieteessä käytettävästä metodologiasta.

E.G. Palmén kävi valtavan määrän keskusteluistaan kirjeiden välityksellä, ja häneltä onkin säilynyt useita satoja kirjeitä pelkästään kansalliskirjaston kokoelmiin. Osa kirjeistä on myös todennäköisesti kadonnut. Iso osa hänen kirjeenvaihdostaan oli suhteessa hänen kumppaniinsa Ida

²⁸ Lukuun ottamatta J.H. Vennolan väitöskirjaa.

²⁹ Tarkka määrä ei ole tiedossa, koska listaa näistä varallisuuserotutkimuksista ei ole löydettävissä. Jos mukaan lasketaan kaikki kansalliskirjaston Suomen Historiallisen Seuran kokoelman henkilöarkistosta löytyvät taloushistorialliset tutkimukset sekä J.H. Vennolan väitöskirja, määrä on 37.

³⁰ Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 9–25.

³¹ Ks. esim. Vainio-Korhonen 2017, 29–47. Perinteisesti on kuitenkin katsottu, että julkisuuden henkilöt eivät nauti saman tasoista yksityisyyden suojaa kuin muut.

Amalia Arpeen (Palmén) sekä Palménin ystävään kirjallisuudentutkija Valfrid Vaseniukseen. Valitettavasti kirjeenvaihto E.G. Palménin ja Juho Heikki Vennolan välillä oli erittäin vähäistä, jonka vuoksi heidän kirjeenvaihtoaan ei tutkielmassa käsitellä. Palmén kävi kumppaninsa Ida Amalian sekä ystävänsä Valfrid Vaseniuksen kanssa runsaasti keskusteluja, joista suurin osa tapahtui hänen ollessa arkisto- ja tutkimusmatkoillaan Keski-Euroopassa ja Ruotsissa. Suurin osa kirjeenvaihdosta käsittelee hyvinkin arkisia asioita. Keskustelua historiatieteestä ja sen teoriasta sekä metodologiasta käytiin lähinnä Valfrid Vaseniuksen kanssa. On kuitenkin joitakin kirjeitä, joissa Palmén keskustelee hänen projekteihinsa liittyvistä asioista myös kumppaninsa Ida Amalia Arppen kanssa.

Tässä kohtaa historian tutkija joutuukin tekemään tutkimuksensa kannalta hankalia valintoja esimerkiksi sen suhteen, mitkä kirjeet tutkimukseen käydään läpi niiden valtavan määrän vuoksi. Tarkastellut kirjeet keskittyvät vuosiin, jolloin Palménin varallisuuseroihin liittyvä tutkimusprojekti oli meneillään. Aikarajaus on kuitenkin tehty joustavasti ja mahdollisimman kattavasti, jolloin se käsittää koko vuosikymmenen 1890–1900. Lisäksi mukaan on otettu kirjeitä hänen ystävänsä Valfrid Vaseniuksen kanssa käydystä kirjeenvaihdosta 1870-luvun alusta, jolloin Palmén sai oletettavasti paljon vaikutteita ajatteluunsa Keski-Euroopan ja Ruotsin matkoiltaan sekä perehtyi muun muassa Henry Thomas Bucklen ajatteluun.

Tarkastelun kohteena on kuitenkin vain kirjeet, jotka Palmén itse lähetti. Vaikka Palmén sai todennäköisesti vaikutteita ajatteluunsa myös ystävältään Valfrid Vaseniukselta sekä puolisoitaan Ida Amalia Arppelta, on nämä kirjeet kuitenkin työekonomian vuoksi jätettävä tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen painopiste on tarkastella vaikutteita, joita Palmén sai aikansa historiatieteisiin liittyvästä positivismista, historiallisesta taloustieteestä, lamprechtalaisesta perinteestä sekä kollegaltaan Hans Forssellilta. Näihin vaikutteisiin perehtyy tehokkaimmin keskittymällä siihen kirjalliseen tuotantoon, jota Palmén itse tuotti ja tutkimalla mahdollisia kontakteja, joita Palménilla oli näiden tutkimussuuntausten edustajiin. Kirjeenvaihtoa Palmén ei kuitenkaan tiettävästi näiden tutkimussuuntausten edustajien kanssa käynyt, joten kirjeistä on etsitty vain avainsanoja kyseisten tutkimussuuntausten edustajista sekä niihin liittyvistä teemoista. Vuosien 1875 ja 1890 välinen aukko, joka työekonomisista syistä tutkimukseen on jätettävä, on perusteltavissa osittain sillä, ettei aikaisempi tutkimus ole löytänyt ajalta käännekohtia E.G. Palménin ajattelussa.

Palménilta on jäänyt myös muistiinpanoja hänen pitämistä esitelmistään, kuten hänen vuonna 1916 pitämästä puheestaan. Esityksistä jääneet muistiinpanot, kuten esitysten rungon muistiinpanot, avaavat sitä viestiä, jota Palmén halusi välittää myös muille historiatieteellisestä ajattelustaan.

Palmenin henkilökohtaisesta kirjastosta jäänyttä teosluetteloa hyödynnetään siltä osin, mitä se paljastaa Palménin kiinnostuksen kohteena olevasta kirjallisuudesta. Teosluettelo on syntynyt osana Turun yliopiston suorittamaa kirjahankintaa Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta hänen kuolemansa jälkeen.

Lisäksi Historiallisen Yhdistyksen sekä Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenluettelot paljastavat tietoja henkilöistä, jotka osallistuivat Palménin tutkimushankkeeseen. Jäsenluetteloiden avulla on tarkasteltu Palménin koulukunnan verkostoja ja yhtenäisyyttä. E.G. Palménin arkistot sijaitsevat sekä Kansallisarkistossa, että Kansalliskirjastossa. Palménin ja hänen oppilaidensa tutkimuksia ja muita aineistoja, kuten muistiinpanoja, säilytetään Kansallisarkistossa, Helsingin toimipisteessä. Tutkittavat kirjeet sijaitsevat Kansalliskirjastossa sekä hänen omissa kokoelmissaan, että myös Valfrid Vaseniuksen kokoelmissa. Historiallisen Yhdistyksen jäsenluettelot sijaitsevat Historiallisen Yhdistyksen kokoelmissa kansalliskirjastossa ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenluettelo on löydettävissä Leo Harmajan teoksesta *Kansantaloudellinen Yhdistys 1884–1934* (1934).

2 Ihmistieteet 1800-luvulla

Moderni akateeminen historiankirjoitus katsotaan alkaneeksi 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Erityisesti nykyisen Saksan alueella sijainneet yliopistot olivat päässeet pitkälle tieteellisen kulttuurin muodostamisessa historian tutkimukseen sekä tohtorikoulutuksessa.³² Leopold von Rankea pidetään usein tieteellisen historian tutkimuksen oppi-isänä. Hänet muistetaan laajasta vaikutuksesta historiatieteiden metodologiaan sekä tutkimuskohteisiin. Ranke tunnetaan erityisesti lausahduksestaan *wie es eigentlich gewesen ist*. Lausahdus kuvaa hänen perustavanlaatuisia oletuksiaan tieteellisestä historiankirjoituksesta. Hänen mukaansa historian tutkijan täytyy rakentaa menneisyyden tapahtumien kuvaukset ensikäden asiakirjoista niin tarkasti ja kriittisesti kuin mahdollista sekä selvittää asioiden todellinen laita. Ranken ansioksi lasketaan myös tutkimusseminaarin perustaminen.³³ Rankelaisen ja niin kutsutun ”piensaksalaisen” preussilaisen³⁴ koulukunnan näkyviä hahmoja olivat myös Gustav Droysen, Heinrich von Sybel sekä historian tutkijana kiistelty Heinrich von Treitschke. Rankelainen ja preussilainen koulukunta panosti historian tutkimuksessa erityisesti lähdekritiikin kehittämiseen.³⁵

1800-luvulla myös historiatieteen käsitys yleisistä ja ajattomista totuuksista muuttui. Vallalle pääsi käsitys historismista, jonka mukaan jokainen yhteiskunta sekä jokainen aikakausi on ymmärrettävä omassa yksilöllisyydessään.³⁶ Rankelaista ja preussilaista koulukuntaa luonnehtikin juuri historistinen historiankirjoitus. 1800-luvun historiankirjoitusta luonnehti myös voimakas keskittyminen kansalliseen historiaan. Rankelainen ja preussilainen koulukunta perusti historiankirjoituksensa erityisesti julkisesti saatavilla oleviin asiakirjoihin ja alkoi rakentaa niistä kansallista historiaa. Historiantutkimus valjastettiin Euroopassa pitkälti kansallisuusaatteen palvelukseen luomaan jokaiselle kansalle oma yksilöllinen identiteettinsä. Tutkimuskohteiksi muodostui lähinnä poliittinen historia niin kutsutuista suurista miehistä, menneisyyden valtakunnista ja niiden ulkosuhteista. Preussilaisen koulukunnan edustajat olivat myös aktiivisia poliittisia toimijoita pyrkiessään oikeuttamaan Saksan yhdistymisprosessia historian tutkimuksen keinoin.³⁷ Vallalle päässyt historismi nivoutuikin tehokkaasti kansalliseen historiankirjoitukseen.³⁸

---

³² Lloyd 2009, 375.

³³ Popkin 2016, 79–81. Ranken mukaan historian tutkimuksen täytyy selvittää, että *Mitä oikeastaan tapahtui?*

³⁴ Preussilainen, niin kutsuttu piensaksalainen koulukunta oli ryhmittymä nationalistisia historian tutkijoita, mukaan lukien Gustav Droysen, Heinrich von Sybel ja Heinrich von Treitschke, jotka pyrkivät valjastamaan historian tutkimuksen poliittiseksi projektiksi yrittäessään oikeuttaa sillä Saksan yhdistymistä kansallisvaltioksi. Ks. esim. Southard 1995.

³⁵ Viikari 1995, 223–236.

³⁶ Popkin 2016, 71–79.

³⁷ Viikari 1995, 223–239, 254–255; Lloyd 2009, 375–376; Popkin 2016, 71–79.

³⁸ Popkin 2016, 71–79.

Berliiniin muodostui yhteyksiltään ja alueellisesti tiivis koulukunta, jonka historiatieteellinen ajattelu muodostui myöhemmin kokonaiseksi historiatieteen paradigmaksi.³⁹ Matti Viikarin mukaan historistinen traditio sai niin voimakkaan jalansijan, että muiden tutkimussuuntausten oli vaikea saada asemaa Saksan akateemisissa piireissä.⁴⁰

1800-luvulla ihmistieteetkin saivat vaikutteita empirismistä sekä positivismista.⁴¹ Klassinen positivismi katsotaan syntyneeksi Henri de Saint-Simonin ja Auguste Comten vaikutuksesta 1800-luvun alkupuolella. Saint-Simon ja Comte jakoivat ihmiskunnan ajattelun kolmeen eri vaiheeseen: teologiseen vaiheeseen, metafyyssiseen vaiheeseen ja positiiviseen vaiheeseen. Heidän ajattelussaan ihmiskunta etenee kohti positiivista vaihetta, jossa tiedostetaan, että tietoa tosiasioista on mahdollista saavuttaa ainoastaan havainnolla ja järjellä. Panu Raatikaisen mukaan Saint-Simonia ja Comtea innoittivat valistus ja yleinen edistysusko, mutta varsinaiseen empirismiin ei heidän ajattelunsa kuitenkaan painottunut.⁴²

W.M. Simonin mukaan Comten positivismi oli enemmän kuin pelkkä metodologia. Simonin mukaan klassinen positivismi oli järjestelmä todellisuudesta ja ihmisyydestä, johon kuuluivat perustavanlaatuisesti Comten ajatukset ihmiskunnan ajattelun kolmesta eri vaiheesta ja tieteiden hierarkkisesta rakenteesta. Comten mukaan biologia oli hänen aikanaan päässyt viimein positiiviselle tasolle ja seuraavana olikin vuorossa sosiologia, johon Comte itse keskittyi.⁴³ Klassinen positivismi pyrki välttämään metafyyssistä spekulointia mahdollisuuksien mukaan ja Comte joutuikin itse myöntämään, ettei hänen oma järjestelmänsäkään ollut välttämättä objektiivinen. Jos hän olisi väittänyt sitä objektiiviseksi, siitä olisi muodostunut metafyyssinen propositio.⁴⁴ Comte ei metafyyssisen spekuloinnin pelossa voinut väittää todellisuudesta paljoakaan, ei esimerkiksi sitä, oliko se puhtaan materialistinen vai ei. Comtelainen ajattelu ei jäänyt pelkästään tieteenfilosofiselle tasolle, vaan se ulottui koko yhteiskuntaan. Comten mukaan tiedon tehtävä oli palvella yhteiskuntaa ja mentaalista harmoniaa sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Comte ja monet hänen koulukuntansa oppilaat ajattelivatkin, että positivismista täytyisi rakentaa uskonnollinen tai kvasiuskonnollinen instituutio.⁴⁵

---

³⁹ Lloyd 2009, 375–376.

⁴⁰ Viikari 1995, 236.

⁴¹ Ks. esim. Buckle 2011.

⁴² Raatikainen 2004, 15–19.

⁴³ Simon 1963, 3–18.

⁴⁴ Simon 1963, 19–43. Propositiolla tarkoitetaan kielenfilosofiassa ja logiikassa väitelausetta, joka sisältää binäärisen totuusarvon.

⁴⁵ Simon 1963, 255.

Empirismin oppi-isinä pidetään jo 1500- ja 1600-luvuilla vaikuttaneita Francis Baconia ja John Lockea. Esimerkiksi Locken mukaan mahdollinen tieto perustuu aistihavainnoista peräisin oleviin ideoihin. 1800-luvulla John Stuart Mill jatkoi brittiläisen empirismin perinnettä muun muassa teoksellaan *A System of Logic* (1843). Mill ajatteli erityisesti Baconin tavoin, korostamalla induktiivista päättelyä yksittäistapauksista yleistyksiin. Selittäminen perustuu Millin mukaan yksittäistapauksen ja yleisen lain suhteeseen. Toisaalta yksittäistapaus on aina yleisen lain erityistapaus. Myöhemmin tätä on alettu kutsumaan peittävän lain malliksi. Ihmistieteitä Mill piti ”moraalitieteinä”. Nekin kuitenkin perustuvat samoihin luonnontieteellisiin menetelmiin kuin muutkin tieteet, eli pyrkivät tekemään aistihavainnoista yleistyksiä.⁴⁶ Mill kertoi saaneensa paljon vaikutteita Comten pääteoksesta *Cours de philosophie positive* (1830–1842), mutta hylkäsi kuitenkin lopulta comtelaisen klassisen positivismin.⁴⁷

Comten mukaan historia oli sosiologian aputiede ja sen tutkiminen oli tärkeää ainoastaan, jos se auttoi sosiologiaa tulevaisuuden ekstrapoloinnissa ja ennustamisessa. 1800-luvun luonnontieteiden voittokulku painosti myös historiatieteitä siirtymään kohti syy-yhteyksien etsimistä sekä huomion kiinnittämistä ainutkertaisuuksista tyypillisyyksiin. Historiatieteeseen positivistisia elementtejä toivat esimerkiksi Hippolyte Taine sekä englantilainen harrastelijahistorioitsija Henry Thomas Buckle. Taine sai paljon vaikutteita comtelaisesta ajattelusta, mutta hän oli kuitenkin metodologinen monisti, jota Comte itse vierasti. Taine pyrki yhdistämään luonnontieteiden menetelmät myös historiantutkimukseen.⁴⁸

Buckle kirjoitti vuonna 1857 teoksensa *History of Civilization in England*, joka käsittelee pääasiassa Englannin ja Ranskan historiaa. Teoksellaan Buckle pyrki etsimään ihmisen historiasta lainmukaista kehitystä ja myös osoittamaan historiatieteille matemaattis-luonnontieteellisempää suuntaa. Bucklen mukaan historiatieteidenkin olisi etsittävä yleisiä lakeja. Buckle oli syvästi perehtynyt Comten pääteokseen. Bucklen mukaan Comten ansiot olivat suuremmat kuin kellään elossa olevalla kirjoittajalla ja *Cours de philosophie positive* osoittautui poikkeuksellisen ansiokkaaksi teokseksi. Buckle kuitenkin hylkäsi comtelaisen klassisen positivismin. Hän oli eri mieltä esimerkiksi metodologisista kysymyksistä ja teoksen lopputuloksista.⁴⁹

Yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset sekä tieteenfilosofinen diskurssi vaikuttivat historiantutkimuksen metodikeskusteluun erityisesti Saksassa, jossa historia- ja yhteiskuntatieteet

---

⁴⁶ Raatikainen 2004, 17–21.

⁴⁷ Simon 1963, 172–184.

⁴⁸ Simon 1963, 126–130; Ahtiainen 1982, 86.

⁴⁹ Buckle 2011, 1–35; Simon 1963, 219–220.

olivat monilta osin pisimmälle vietyjä. 1800-luvun lopulla historia- ja yhteiskuntatieteitä alkoivat repiä metodologiset kiistat, niin kutsuttu *Methodenstreit*. Taloustieteen saralla metodologiset kiistat alkoivat ensimmäisenä empiirisemmän induktiivis-historiallisen ja abstraktimman deduktiivisen koulukunnan välillä. Jälkimmäistä koulukuntaa edustivat niin kutsutut positivistiset taloustieteilijät ja ensimmäistä taloustieteen historiallinen koulukunta (*Historische Schule der Nationalökonomie*). *Methodenstreit* levisi myöhemmin muihin yhteiskunta- ja ihmistieteisiin, myös historiantutkimukseen.⁵⁰

2.1 Historiallinen kansantaloustiede

Historiallinen kansantaloustiede kehittyi 1800-luvulla pääasiassa nykyisen Saksan alueella vastauksena brittiläiselle klassisen taloustieteen koulukunnalle sekä nuoremmalle saksalais-itävaltalaiselle uusklassisen taloustieteen koulukunnalle. Kun perinteinen taloustiede painotti abstrakteja ja universaaleja teoriarakennelmia, historiallinen taloustiede korosti historiallista sekä ”eettistä” metodologiaansa. Historiallisessa taloustieteessä korostui ajatus siitä, että talouden lainalaisuudet voidaan löytää induktiivisesti tutkimalla menneisyyttä. Näin ollen, vaikka historiallinen taloustiede hylkäsikin klassisen koulukunnan ajatuksen talousteorian perustamisesta puhtaasti *a priori* tasolle, historiallinen taloustiedekin pyrki kuitenkin löytämään universaalisti päteviä lainalaisuuksia. Yuichi Shionoyan mukaan historiallisen taloustieteen juuret voidaan löytää saksalaisesta kansallisromantiikasta, idealismista sekä nationalismista, jotka syntyivät vastareaktiona valistusaatteisiin ja rationalismiin. Sen sijaan klassisen taloustieteen juuret ovat Shionoyan mukaan juuri valistuksessa ja rationalismissa.⁵¹

Saksan historiallisen kansantaloustieteen koulukunta voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen sukupolvien perusteella: vanhempaan, jota edustivat Wilhelm Roscher, Karl Knies ja Bruno Hildebrand, nuorempaan, edustajinaan Gustav von Schmoller, Lujo Brentano, Karl Bücher, Friedrich Knapp ja Adolph Wagner sekä nuorimpaan, johon kuuluivat Arthur Spiethoff sekä myös sosiologeina tunnetut Werner Sombart ja Max Weber. Kansantaloustieteilijä Joseph Schumpeterin mukaan Saksan historiallisen kansantaloustieteen koulukunta kehittyi aidoksi koulukunnaksi kunnolla vasta Gustav von Schmollerin johdolla.⁵² Matti Viikarin mukaan Schmoller vasta kunnolla aloitti talouden historiallisen tutkimisen siinä merkityksessä, missä historiantutkimus on ymmärretty

⁵⁰ Ahtiainen 1982, 84–89; Lloyd 2009, 376.

⁵¹ Shionoya 2001, 1–8.

⁵² Schumpeter 1954, 156; Shionoya 2001, 8–10.

1800-luvulta lähtien. Schmoller tutki muun muassa käsityöläisiä, kotiteollisuutta, Strassburgin taloushistoriaa sekä Preussin talous- ja hallintohistoriaa. Viikarin mukaan saksalainen taloushistoriallinen tutkimus kylläkin laajensi historiakuva, mutta kuitenkin niiden perusnäkemysten pohjalta, jotka olivat vakiintuneet poliittisen historian tutkimuksessa. Viikarin mukaan valtiosta lähtevä taloushistoria paljastuikin lähemmässä tarkastelussa poliittisen historian apuna toimivaksi hallintohistoriaksi.⁵³

Schmollerin aikana historiallisen kansantaloustieteen koulukunta ajautui metodologiseen kiistaan brittiläistä klassisen taloustieteen koulukuntaa sekä saksalais-itävaltalaisista uusklassista koulukuntaa vastaan. Taloustieteessä käyty *Methodenstreit* koski sitä, millaista metodologiaa taloustieteessä tulisi soveltaa: historiallista ja induktiivista metodia vai abstraktia ja deduktiivista metodia. Shionoyan mukaan taloustieteessä käyty *Methodenstreit* koski kuitenkin erityisesti sitä, tulisiko taloustieteessä korostaa enemmän teoriarakennelmia hyödyistä ja hinnoista vai instituutioista ja kehityksestä. Uusklassiset taloustieteilijät kallistuivat ensimmäisen kannalle ja historiallisen kansantaloustieteen koulukunta kallistui jälkimmäiseen. Schmollerin mukaan taloustieteilijän tulisi ensin perehtyä historialliseen materiaaliin, erityisesti menneisyyden instituutioihin sekä niiden kehitykseen, ennen kuin hän alkaa rakentamaan talousteoriaa. Näin historiallisista instituutioista sekä niiden kehityksestä muodostui Schmollerin mukaan tärkein taloustieteen tutkimuskohde. Schmollerin mukaan talousteoriallekin jäi kuitenkin sijansa. Hänen mukaansa teoria voidaan rakentaa sitten, kunhan empiiriset historialliset faktat on ensiksi löydetty. Hän suhtautui kuitenkin pessimistisesti siihen, että näitä historiallisia faktoja olisi koskaan riittävästi teoriaa varten.⁵⁴

Eettinen metodi historiallisessa kansantaloustieteessä viittaa ajatukseen siitä, että ihmisillä on oman yksityisen hyödyn tavoittelun lisäksi myös muita, lakeihin, moraaliin ja käytäntöihin liittyviä tavoitteita. Instituutiot toimivat näiden tavoitteiden välittäjinä, ikään kuin kantamalla ”eettisiä faktoja”. Shionoyan mukaan Schmoller käsittää eettiset faktat myös teleologisesti. Schmollerin filosofiassa evolutiivinen prosessi, joka perustuu etiikan ja instituutioiden vuorovaikutukseen, realisoi tietyn ennalta määrätyn yhteiskunnan lopputuloksen. Näin etiikka käsitetään Schmollerin filosofiassa ihmisen toiminnan ja sosiaalisten rakennelmien määrittäjinä sekä metodologisesti teleologisena teoriarakennelmana.⁵⁵

---

⁵³ Viikari 1995, 241–243.

⁵⁴ Schmoller 1888, 147–148; Shionoya 2001, 11–12.

⁵⁵ Shionoya 2001, 14–15.

Vuonna 1873 perustettu yhdistys *Verein für Socialpolitik* alkoi levittää historiallisen taloustieteen oppeja korostamalla historiallista tarkastelutapaa, tilastotiedettä sekä sosiaalipolitiikkaa.⁵⁶ *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksen jäseniä alettiin myös kutsua katederisosialisteiksi. Yhdistyksen tunnetuimpiin jäseniin kuului muun muassa Lujjo Brentano sekä Gustav Schmoller. Brentano muun muassa kehitti sekä perusteli kattavan sosiaalipolitiikan käyttöönottamista. Hänen mukaansa teollisen yhteiskunnan mukanaan tuomat ongelmat, esimerkiksi työläisten kohtaamat riskit sairastumisen, vanhuuden, työttömyyden tai tapaturmien varalta täytyy korjata kattavalla sosiaalivakuutusjärjestelmällä. Brentanon mukaan sosiaalivakuutusjärjestelmän käyttöönoton toisena tavoitteena olisi myös päästä eroon ”vaarallisesta sosialistisesta liikkeestä”.⁵⁷ Schmollerkin näki sosialistit uhkana ja kannattikin muun muassa niin kutsuttua sosialistilakia vuonna 1878, joka esti sosialidemokraattien julkisen toiminnan.⁵⁸ *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksen ideat levisivät myös Suomeen erityisesti Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen, Th. Reinin, J.R. Danielson-Kalmarin sekä August Hjeltin välityksellä 1870-luvun kuluessa. Suomeen perustettiin vuonna 1885 Kansantaloudellinen Yhdistys *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksen hengessä. Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenistö toimi läheisessä yhteistyössä suomalaisen puolueen kanssa ja yhdistyksen johtavat toimijat kuuluivatkin suomalaiseen puolueeseen.⁵⁹

2.2 Historiantutkimuksen *Methodenstreit* ja sen leviäminen Suomeen

Matti Viikarin mukaan 1800-luvun lopulla historiantutkimuksessa käyty *Methodenstreit* koski reduktionistista käsitystä yhteiskunnan rakenteesta eli käytännössä sitä, mitä yhteiskunnan sfääriä tulisi pitää rakenteellisesti perustavanlaatuisena. Muodostavatko poliittinen toiminta ja valtiolliset instituutiot perustan koko yhteiskunnalle, vai onko talous koko yhteiskunnan perusta? Mikä sija jää kulttuurisille arvoille ja normeille? Toisaalta voidaan kysyä, ovatko yksilöt vai kollektiiviset ilmiöt ensisijaisia rakenteellisesti tai kausaalisesti. Kiistan osapuolten mukaan näistä kysymyksenasetteluista myös historiantutkimuksen tulisi lähteä.⁶⁰

Historiantutkimuksessa *Methodenstreitin* päähahmoksi nousi Leipzigin yliopiston historian professori Karl Lamprecht. Lamprecht oli opiskellut Leipzigissa, ja myöhemmin hänet nimitettiin

⁵⁶ Ahtiainen 1982, 58; Ks. myös Schumpeter 1954, 153–159.

⁵⁷ Kaku 2001, 72–78.

⁵⁸ Viikari 1995, 241.

⁵⁹ Ahtiainen 1982, 58; Viikari 1995, 296. Sekä Kansantaloudelliseen Yhdistykseen että suomalaiseen puolueeseen kuuluivat muun muassa J.R. Danielson-Kalmari, E.G. Palmén, Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen ja August Hjelt. Ks. esim. Harmaja 1934, jäsenluettelo.

⁶⁰ Viikari 1995, 292.

professoriksi Bonnin, Marburgin sekä Leipzigin yliopistoihin. Hän sai vaikutteita historialliseen ajatteluunsa muun muassa historiallisesta taloustieteestä, historiallisesta oikeuskoulusta (*historische Rechtschule*), kulttuurihistorian traditiosta sekä eurooppalaisesta positivismista. Hän oli erityisen kiinnostunut keskiajan tutkimuksesta, ja hänen monet tutkimuksensa sijoittuvatkin keskiaikaan. Hän hyödynsi tutkimuksissaan myös kvantitatiivisia metodeja: tutkien esimerkiksi keskiajan väestö- ja hintakehitystä. Hän oli laajasti kiinnostunut omistuksen historiasta ja haki selityksiä poliittiselle kehitykselle usein taloudesta. Viikarin mukaan funktionaalinen reduktionismi, jossa talous muodosti yhteiskunnan perustan, oli läsnä erityisesti Lamprechtin nuoruudenkirjoituksissa.⁶¹

Lamprechtin pääteos *Deutsche Geschichte (1891–1909)* kohdisti kritiikkinsä perinteiseen individualistiseen historiankirjoitukseen, erityisesti rankelaiseen historismiin. Kritiikki koski perinteisen individualistisen ja historistisen koulukunnan metodologiaa, tutkimuspainotuksia sekä sen vahvaa sidettä kansalliseen historiankirjoitukseen. Liiallinen keskittyminen yksilöihin, poliittisen historian ensisijaisuus ja vain historiatieteelle ominaiset metodit olivat tulleet Lamprechtin mukaan tiensä päähän. Lamprechtin mukaan ongelmia oli myös perinteisen historiankirjoituksen kausaliteetti- ja rakennekäsityksissä. Lamprecht ja muut ”kollektivistit” korostivat yksilöistä riippumatonta yhteiskunnan lainmukaista kehitystä, kaikkien tieteiden yhtäläisiä metodeja sekä talous-, sosiaali- ja kulttuurihistorian⁶² merkitystä. Lamprechtilaisten mukaan myös historiantutkimukseen pitäisi tuoda entistä vahvemmin matemaattis-luonnontieteellisiä metodeja.⁶³

Suomessa seurattiin Saksassa tapahtuvia historiantutkimuksen käännteitä tarkkaan. Perinteinen historiantutkimus oli Suomessakin valjastettu pitkälti kansallisaatteen palvelukseen. Pekka Ahtiainen mukaan oikeutus kansallisvaltioon haluttiin perustella suomalaisille omintakeisella historiallisella menneisyydellä.⁶⁴ Esimerkkinä nationalistisesta historiantutkimuksesta on Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen tuotanto ja erityisesti hänen *Oppikirja Suomen kansan historiassa* (1869).⁶⁵ Toisaalta tutkimus oli lähinnä yksilöihin ja tapahtumien yksilölliseen merkitykseen keskittyvää historiankirjoitusta. Vaikka esimerkiksi J.R. Danielson-Kalmari kannusti oppilaitaan hakemaan

---

⁶¹ Viikari 1995, 243–249, 292.

⁶² Kulttuurihistoria ymmärrettiin erittäin laajasti; sen piiriin laskettiin muun muassa sosiaalihistoria. Ks. esim. Tommila 1976, 29.

⁶³ Ahtiainen 1984, 30; Ahtiainen & Tervonen 1996, 52.

⁶⁴ Ahtiainen 1984, 28–29.

⁶⁵ Yrjö-Koskinen 1869; Viikari 1995, 295.

vaikutteita uudesta kollektivistisesta suuntauksesta, hänkin kirjoitti pääasiassa yksilöihin keskittyvää valtiollis-poliittista historiaa.⁶⁶

Metodikiistat levisivät Suomeenkin, jossa individualistisen ja kameraalisen taloushistorian ei koettu enää vastaavan aikansa yhteiskunnallisiin haasteisiin. Ahtiainen mukaan erityisesti vanhasuomalaista puoluetta lähellä olevat suomenkieliset tutkijat olivat myötämielisiä uudelle kollektivistiselle tutkimussuuntaukselle.⁶⁷ Toisaalta myös niin kutsutut positivistiset sekä Darwinin opit saivat kannatusta. Erityisesti E.G. Palmén sekä J.R. Danielson-Kalmari olivat kiinnostuneita uusista ideoista historian tutkimukseen.⁶⁸ Vuonna 1890 perustettu Historiallinen Yhdistys muodostui merkittäväksi tekijäksi Lamprechtin ajatusten levittäjänä. Historiallisesta Yhdistyksestä syntyi vapaamuotoisen keskustelun yhteistyöfoorumi, jossa niin tutkijat, kuin myös opettajat vaihtoivat ajatuksiaan historiatieteen perustavanlaatuisista kysymyksistä. Yhdistys sai Ahtiainen mukaan virallisen aseman akateemisessa historianopetuksessa. Yhdistyksessä tarkastettiin opinnäytetöitä, keskusteltiin kurssien järjestelyistä sekä kuunneltiin opettajien esityksiä. Historiallisessa Yhdistyksessä tutustuttiin laajasti Saksassa käytyyn metodikiistaan jo vuonna 1894.⁶⁹

Pekka Ahtiainen mukaan Suomessa lamprechtalaisuus näkyi erityisesti historiallisen taloustieteen tutkimussuuntauksessa. Ahtiainen mukaan tämä johtui pitkälti siitä, että monet Historiallisen Yhdistyksen jäsenet kuuluivat historiallisen taloustieteen hallitsemaan Kansantaloudelliseen Yhdistykseen. Molemmissa yhdistyksissä tutustuttiinkin Saksan historiallisen kansantaloustieteen edustajien teoksiin ja yhdistysten alustuksissa ja esitelmissä sivuttiin myös sosiaalipolitiikkaa. Saksalaisen historiallisen taloustieteen ohella keskustelu sai virikettä myös positivistisesta tieteenfilosofiasta.⁷⁰ Tunnetuimpia Kansantaloudelliseen Yhdistykseen kuuluneita jäseniä olivat Suomen ja Pohjoismaiden historian professori E.G. Palmén sekä yleisen historian professori J.R. Danielson-Kalmari. E.G. Palmén tutustutti muita jäseniä moderniin tilastotieteeseen ja Danielson-Kalmari toi yhdistykseen vaikutteita muun muassa Gustav Schmollerilta, Karl Bücherilta ja Rudolf Eberstadtilta. Ahtiainen mukaan Palmén ja Danielson-Kalmari toivat yhdistyksissä toimiessaan usein esille sosiaalireformistisia ajatuksiaan ja erityisesti Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä tuotettiin lukuisia maaseutuväestön sekä työväestön ongelmiin keskittyviä tutkimuksia. Ahtiainen väittää tämän ilmentävän erityisesti Saksasta omaksuttua katedeerisocialismia.⁷¹ Viikarin mukaan Danielson-Kalmari oli syvästi huolissaan maaseudun tilattoman väestön ongelmista sekä

⁶⁶ Tommila 1976, 25; Ahtiainen & Tervonen 1996, 53.

⁶⁷ Ahtiainen 1984, 31; Ahtiainen & Tervonen 1996, 52–53.

⁶⁸ Viikari 1995, 296.

⁶⁹ Ahtiainen 1982, 11, 91–92; Ahtiainen 1984, 30–33.

⁷⁰ Ahtiainen 1982, 92–95; Ahtiainen 1984, 30–33.

⁷¹ Ahtiainen 1984, 35–37.

”työväestönkysymyksestä”, jotka hän näki erityisesti kansallisen yhtenäisyyden näkökulmasta. Toisaalta tämä myös johdatti Danielson-Kalmarin tutkimaan yhteiskunnallisia ongelmia historiallisesta näkökulmasta.⁷²

Ahtiainen mukaan Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä harjoitettu tutkimustoiminta ulottui myös sosiaalihistoriaan, vaikkakin se jäi pääosin yksittäisten tutkijoiden harteille. Tutkimuksen saadessa kuitenkin myös historiallisen ulottuvuuden, vaikutti taloustieteen innoittama yhteiskuntahistoria lamprechtilaisen tutkimussuuntauksen omaksumiseen. Ahtiainen arvioikin, että historiallinen taloustiede muodosti sillan lamprechtilaisille käsityksille ja että vaikutus ulottui myös kollektivistisen suuntauksen pohjalta muodostuneeseen kulttuurihistorialliseen tutkimusperinteeseen.⁷³ Erityisesti Danielson-Kalmarin sekä E.G. Palménin vaikutuksesta monet heidän oppilaansa, kuten Gunnar Palander (myöhemmin Suolahti), Ernst Neovius (myöhemmin Nevanlinna), U.L. Lehtonen ja Väinö Wallin (myöhemmin Voionmaa) päätyivät opiskelemaan Saksaan ja hakemaan vaikutteita kollektivistisistä opeista. Ahtiainen kuitenkin arvioi, että Suomeen levinnyt metodikeskustelu jäi vähäiseksi ennen 1900-luvun vaihdetta. Hänen mukaansa Suomeen levinneet lamprechtilaiset opit myös jossain määrin sulautuivat perinteiseen individualistiseen historiankirjoitukseen, eikä niitä koettu ristiriitaisina, vaan täydentävinä. Päiviö Tommilan mukaan Palmén valmisti tilaa uusille näkemyksille, muttei voimakas ”kulttuurihistoriallinen koulukunta”, joka 1900-alussa oli voimissaan, ollut kuitenkaan Palménin inspiroima.⁷⁴

---

⁷² Viikari 1995, 297.

⁷³ Ahtiainen 1984, 35.

⁷⁴ Tommila 1976, 25; Ahtiainen 1984, 36; Viikari 1995, 297–300.

3 E.G. Palmén ja varallisuuserohistoriallinen koulukunta

Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan E.G. Palménin henkilöhistoriaa sekä hänen ympärilleen muodostuneen varallisuuserohistoriallisen koulukunnan luonnetta. Tavoitteena on tarkastella ensin aikaisemman tutkimuksen tuloksia Palménin historiatieteellisestä ajattelusta, jonka jälkeen tarkastellaan lähemmin Palménin tutkimushankkeen ympärille muodostuneen piirin koulukuntamaisuutta sekä koulukunnan ominaisuuksia. Luvussa tarkastellaan, kuinka Palménin omaksumat vaikutteet välittyivät mahdollisesti hänen tutkimushankkeensa ympärille muodostuneeseen koulukuntaan. Lisäksi tarkastellaan, keitä koulukuntaan kuului ja miten heidän omaksumansa vaikutteet näkyvät esimerkiksi heidän urapoluissaan. Alkuperäislähteinä on käytetty pääasiallisesti Suomen Historiallisen Seuran kokoelman henkilöarkistosta löytyviä taloushistoriallisia tutkimuksia⁷⁵ sekä Historiallisen Yhdistyksen ja Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenluetteloita.

Päiviö Tommilan mukaan Ernst Gustaf Palmén loi perustan, jolta Suomen taloushistorian tutkimus modernissa mielessä pääsi kehittymään. E.G. Palmén julkaisi paljon taloushistoriaan, kaupunkeihin, maanviljelykseen ja valtionvaroihin liittyviä tutkimuksia. Hän muodosti pitkän uran sekä historian tutkijana että poliitikkona. Toisaalta hänet tunnetaan myös pikakirjoitustaidon kehittäjänä ja sanomalehtikirjoittajana. Palmén vaikutti erityisesti Historiallisessa Yhdistyksessä, jonka toimintaan hän osallistui aktiivisimmin vuosina 1890–1903.⁷⁶ Hän avioitui vuonna 1881 teollisuusmies Nils Ludvig Arppen⁷⁷ tyttären, Ida Amalia Arppen kanssa.⁷⁸

Palmén kasvoi akateemisessa perheessä ja luki kouluaikoinaan paljon Ingemanin, Topeliuksen sekä Fryxellin historiateoksia.⁷⁹ Hän opiskeli aikana, jolloin yliopistopolitiikassa keskusteltiin kielikysymyksestä ja osakunnat jakaantuivat pitkälti kielten mukaan. Hän ei kuitenkaan kuulunut Yrjö Koskisen varsinaisiin oppilaisiin, johtuen Koskisen jyrkästä fennomaanisesta asennoitumisesta.⁸⁰ Palmén matkusti useita kertoja Saksaan ja teki paljon arkistomatkoja Ruotsiin 1870–1890-luvuilla. Arkistomatkoillaan Tukholmaan hän pääsi kulttuurihistorialliseen ”Idun-

⁷⁵ Eli Palménin oppilaiden oppinnäytteitä.

⁷⁶ Heikinheimo 1955, 571; Tommila 1976, 25; Klinge 1980, 217–218; Ahtiainen 1982, 63.

⁷⁷ Arppe tunnetaan monien pohjois-karjalaisten ruukkien, kuten Värtsilän ja Möhkön ruukkien, sekä sahojen omistajana.

⁷⁸ Rommi 1965, 46.

⁷⁹ Palmén 1914, 499; Heikinheimo 1955, 571. Palmén kirjoitti paljon muun muassa Valvoja -aikakausjulkaisuun, jonka perustajiin hän myös kuului. Lisäksi hän kirjoitti muun muassa lehteen *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidningen*.

Aikalaiset antoivat hänelle nimen ”äkäpää” hänen ”hyökkäävästä” kirjoitustyylistänsä.

⁸⁰ Rommi 1965, 23–26; Blomstedt 1968, 467.

Piiriin”. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1872, filosofian lisensiaatiksi vuonna 1876 ja tohtoriksi sekä Pohjoismaiden historian ja valtiotieteen dosentiksi vuonna 1877.⁸¹

Vanhafennomaanien nuorisosiipeen kuulunut Palmén osallistui vuodesta 1877 keskeytyksettä valtiopäivätoimintaan, aluksi aatelissäädystä ja myöhemmin pappissäädystä. Vuonna 1907 hän aloitti kansanedustajana eduskunnassa. Palmén pyrki vaikuttamaan Suomalaisen puolueen riveissä, vaikka hän oli välillä riitautunutkin vanhoillisten ryhmittymien kanssa. Palmén oli kiinnostunut kansantaloudellisista kysymyksistä, mikä vaikutti myös hänen suuntautumiseensa valtiopäivätoimissaan. Hän toimi monissa erilaisissa valiokunnissa sekä valtionkomiteoissa ja lisäksi Suomen Pankin valtuusmiehenä vuonna 1905 ja puheenjohtajana vuonna 1907.⁸²

E.G. Palmén, joka sai Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historian professuurin vuonna 1884, oli saanut vaikutteita ajatteluunsa erityisesti luonnontieteellisesti asennoituneilta tutkijoilta. Hänen veljensä, eläintieteilijä J.A. Palmén vaikutti E.G. Palméniin omaksumallaan darwinistisella maailmankuvalla. Pekka Ahtiainen ja Jukka Tervosen mukaan Darwinin teoria nivoutui luontevasti hegeliläis-snellmanilaiseen dialektiseen ajatteluun sekä saksalaiseen historismin ohjaamaan geneettiseen historiankirjoitukseen. Päiviö Tommilan mukaan Palmén omaksui luonnontieteellisesti asennoituneilta tutkijoilta tietynlaisen kehitysajattelun, jossa ihmiskunta kulkee kohti yksilön ja kansojen vapautta. Hän ajatteli, että yleisen kulttuuritason korottaminen on tässä kehityksessä välttämättömyys.⁸³

Melanderin mukaan Henry Thomas Buckle aiheutti ”tuntuvan kumouksen” E.G. Palménin historiatieteellisessä käsityksessä. Veikko Ojalan mukaan E.G. Palmén hankki vuonna 1870 Bucklen pääteoksen *History of Civilization in England (1857)* saksankielisenä käännöksenä.⁸⁴ Kirjeissään ystävälleen Valfrid Vaseniukselle ja muistiinpanoissaan hän käsitteli Bucklea ja viittasi häneen suurena miehenä.⁸⁵ Toisaalta Palmén sai vaikutteita myös John Stuart Millin filosofiasta.⁸⁶

---

⁸¹ Heikinheimo 1955, 571; Rommi 1965, 31–45.

⁸² Rommi 1965, 29, 46; Ahtiainen 1982, 63; Klinge 1990, 160; Eduskunta.fi, Ernst Palmén. Lisäksi Palmén toimi niin kutsutussa Tagantsevin ja Haritonovin venäläis-suomalaisissa komiteoissa, Suomen Historiallisen Seuran sihteerinä vuodesta 1877 ja esimiehenä vuodesta 1883, muinaistieteellisen toimikunnan puheenjohtajana vuodesta 1903, Suomalaisen tiedeakatemian puheenjohtajana vuodesta 1908, Suomen kansantaloudellisen yhdistyksen puheenjohtaja vuodesta 1896, Kansanvalistusseuran puheenjohtaja vuodesta 1906, Kordelinin säätiön hallituksen puheenjohtajana vuodesta 1919, Savokarjalaisen osakunnan inspehtorina 1887-1905 ja valtioneuvoksena vuodesta 1910.

⁸³ Tommila 1976, 25; Ahtiainen & Tervonen 1996, 48, 50.

⁸⁴ Melander 1922, 71; Ojala 1957, 20.

⁸⁵ Kirje Vaseniukselle 6.1.1873; Palmén 1873, esitelmän runko, Om Buckle.

⁸⁶ Melander 1922, 71; Rommi 1965, 26–27, 30–31.

Matti Klingen mukaan muita Palménin ajatteluun vaikuttaneita henkilöitä olivat Herbert Spencer, Auguste Comte, Hippolyte Taine sekä Ernest Renan.⁸⁷

Näin E.G. Palménin historiatieteellinen käsitys hivuttautui kohti tieteellistä realismia. Pirkko Rommin ja Yrjö Blomstedtin mukaan E.G. Palménin omaksumaa historiatieteellistä käsitystä voidaan luonnehtia jopa osittain positivistiseksi. Myös Klinge korostaa Palménin kohdalla metodista positivismia. Palmén kirjoitti hyvälle ystävälleen Valfrid Vaseniukselle vuonna 1871: ”Kuinka typerää pitää niitä (matemaattisia aineita) kuulumattomina otsikkoon Humaniora”.⁸⁸ Myös myöhemmin hän korosti tilastollisten tutkimusmenetelmien merkitystä historiantutkimuksessa ja piti poliittisen historian osuutta historiantutkimuksessa ylikorostuneena.⁸⁹

Palmén kiinnostui erityisesti talous- ja sosiaalhistoriasta, mutta hänen teoksensa käsitelivät kuitenkin usein oikeushistoriaa, poliittista historiaa sekä henkilöhistoriaa. Hänen väitöskirjansa *Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningen från Gustaf Vasas regering till 1766* käsitteli lähinnä kaupallisia lakeja sekä asetuksia 1500–1700-luvuilla. Vuonna 1879 hän aloitti tutkimaan Anders Chydeniuksen valtiopäiväaloitteita vuodelta 1765 ja myöhemmin hän kirjoitti elämäkertaa isästään J. Ph. Palménista. Vuonna 1883 hän kirjoitti Sten Sturen ja kuningas Hannun välisestä valtakamppailusta professorinväitöskirjansa *Sten Stures strid med konung Hans* ja tämän jälkeen useita Suomen poliittista historiaa käsittelevää artikkelia lehteen *Göteborgs Sjöfarts- och Handelstidning*. Bucklen ajattelussa ilmenevän joukkojen merkityksen korostuminen tekeekin yllättäväksi Palménin laajan oikeushistoriallisen, poliittishistoriallisen sekä henkilöhistoriallisen tuotannon.⁹⁰

Palmén ei kuitenkaan luopunut talous- ja sosiaalhistoriasta, vaan aloitti 1890-luvulla kunnianhimoisen tutkimushankkeen *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana*. Ahtiainen mukaan vaikutteet hankkeeseen tulivat Hans Forssellilta. Tarkoituksena oli Palménin oppilaiden avulla muodostaa kattava kokonaiskuva sen aikaisen Suomen alueen taloudellisesta kehityksestä keskiajalta aina Palménin omaan aikaan asti käyttäen lähdeaineistona pääosin tilastollista aineistoa. Suunnitelma sai ilmeisesti myös kannatusta Suomen Historialliselta Seuralta, joka lupautui kustantamaan Palménin ja hänen oppilaidensa laatimat tutkimukset.⁹¹

---

⁸⁷ Klinge 1990, 157.

⁸⁸ Kirje Vaseniukselle 14.7.1871.

⁸⁹ Rommi 1965, 26; Blomstedt 1968, 469; Klinge 1990, 158.

⁹⁰ Rommi 1965, 26–44.

⁹¹ Melander 1922, 84–85; Rommi 1965, 41; Ahtiainen 1982, 67–68. Palmén oli laajasti perehtynyt Forssellin teokseen *Sverige 1571*, koska hän viittaa siihen useissa kohdissa teoksessaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*.

Ahtiainen mukaan Historiallinen Yhdistys muodostui eräänlaiseksi Palménin rekrytointikanavaksi hankkeeseen. Yhdistyksessä Palmén muun muassa esitteli omaa tutkimustaan Huittisista. Ahtiainen mukaan Palménin esittämät diagrammit ja taulukot tutustuttivat oppilaat tilikirjoihin ja manttaaliluetteloihin sekä muihin veroluetteloihin. Lisäksi Palmén toi esille historiallistilastollisen tutkimuksen ongelmia.⁹² Historiallisesta Yhdistyksestä muodostuikin merkittävä kokoontumispaikka Palménin ja hänen tutkimushankkeestaan kiinnostuneiden oppilaiden kohtaamiselle. Monet hänen oppilaistaan kuuluivat lisäksi Kansantaloudelliseen Yhdistykseen.⁹³

Palmén antoi oppilailensa tehtäväksi kirjoittaa laudaturkirjoituksia sekä väitöskirjoja käyttäen apunaan erityisesti vuoden 1571 hopeaveroluetteloita. Hän itse alkoi kirjoittaa mallitutkimusta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*. Melanderin mukaan Huittinen sopi mallitutkimukseen sen kattavan ja kauaksi ulottuvan lähdeaineistonsa takia. Vuonna 1896 Historiallinen Seura oli jo ehtinyt painaa muutamia arkkeja kyseistä teosta, mutta kuuden arkin jälkeen Palmén kuitenkin päätti hankkeensa.⁹⁴ Palmén totesi lähdeaineistonsa olleen niin aukollista, ettei pitäjää soveltunutkaan mallitutkimuksen kohteeksi.⁹⁵ Ahtiainen mukaan Palmén lopetti työnsä, koska tutkimuskohde osoittautui liian vaativaksi ja filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisellä osastolla kyseisiä töitä alettiin pitää liian yksipuolisina. Myös Melander mainitsee aineiston aukollisuuden yhtenä syynä lopettaa hanke.⁹⁶

Monet Palménin oppilaista kuitenkin osallistuivat kyseiseen hankkeeseen. Yhteensä lähes 40 opinnäytettä, jotka käsittelivät keskiajan ja uuden ajan varallisuuseroja eri pitäjissä itäisen Ruotsin alueella, valmistui Palménin oppilaiden toimesta.⁹⁷ Tutkimukset keskittyivät ajallisesti vuosiin 1540–1640, mutta osassa tutkimuksia on menty paljon pidemmällekin, jopa 1800-luvulle saakka. J.H. Vennola teki kokonaisen väitöskirjansa *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* Palménin mallin pohjalta. Useimmat varallisuuseroja käsittelevät opinnäytetyöt ovat kuitenkin erittäin kaavamaisia ja luetteloimaisia. Opinnäytetyöt noudattavat hyvin kaavamaisesti Palménin teoksen rakennetta, menetelmiä sekä alkuperäisaineistoja. Palménin oppilas August Hjalmar Rakolaisen mukaan: ”Tässä työssä olen noudattanut samoja periaatteita kuin useat muutkin vastaavien samanlaisten tutkimusten tekijät – kukin paikkakunnaltaan – jotka kaikki ovat tehdyt

---

⁹² Ahtiainen 1982, 68.

⁹³ Harmaja 1934, jäsenluettelo; Historiallinen Yhdistys, jäsenluettelo.

⁹⁴ Melander 1922, 84–85; Rommi 1965, 41.

⁹⁵ Kirje Ida Palménille 17.6.1895.

⁹⁶ Melander 1922, 85; Ahtiainen 1982, 68.

⁹⁷ Suomen Historiallisen Seuran kokoelmien henkilöarkisto, taloushistorialliset tutkimukset (1540–1894).

prof. E.G. Palménin suunnitelman mukaan.”⁹⁸ Seuraavassa taulukossa on esitetty E.G. Palménin oppilaat, jotka osallistuivat hankkeeseen, sekä Kansallisarkiston Suomen Historiallisen Seuran kokoelmista löytyvien opinnäytteiden tutkimuskohteena olevat pitäjät.

---

⁹⁸ August Hjalmar Rakolainen, Suomen Historiallisen Seuran kokoelmien henkilöarkisto, taloushistorialliset tutkimukset (1540–1894).

Palménin oppilaat sekä heidän tutkimansa alueet⁹⁹

Arho, Antero	Hämeenkyrö
Böök, Einar	Joroinen
Calamnius, Einar	Vöyri ja Ilmajoki
Fabritius, Ernst Almar Ferdinand	Pernaja
Franssila, Kaarlo Alfred	Padasjoki
Frey, Alexander	Pirkkala
Göös, Arvid	Loppi ja Vihti
Hammarén, Antti Juhani Reinhold	Loimaa
Hildén, Arvid	Marttila
Johansson, Johan Emil	Porvoo
Jäntti, Jalmari	Laukaa ja Jämsä
Kannisto, Juhana Artturi	Saarioinen
Kerkkonen, Kaarlo	Hattula ja Lehijärvi
Kovero, Ilmari	Rauma (Lappoon pitäjä)
Landtman, Gunnar	Paju
Lihl, Herman	Kirkkonummi
Moring, Klas	Espoo
Nikkilä, Juho	Kokemäki
Oksala, Kaarle Johannes	Ruovesi
Perklén, Axel Selim	Siuntio
Poljakoff, Johannes	Rantasalmi
Raita, Kustaa Leonard	Hauho ja Tuulos
Rakolainen, August Hjalmar	Pirkkala
Renvall, Uno	Uskela
Rinne, Juho Kustaa	Piikkiö ja Kaarina
Rydman, Elsa	Finnström
Saarnio, Tuure	Kerimäki
Sajaniemi, Jooseppi Aleksanteri	Lammi, Asikkala ja Hollola
Salovius, Karl R.	Orivesi
Silander, Alf (Alpo)	Vehkalahti
Sjöblom, Hannes	Lohtaja
Survonen, Ilmari	Lembland, Föglö ja Kökar
Tuntematon	Eura
Tuntematon	Vesilahti
Tuntematon	Janakkala
Vennola, Juho Heikki	Pohjois-Suomi
Weckman (Wartiovaara), Jonathan & Willebrand, Axel F.	Isokyrö ja Vöyri

---

⁹⁹ Taulukko on koottu Kansallisarkiston Suomen Historiallisen Seuran kokoelman henkilöarkistosta löytyvistä taloushistoriallisista tutkimuksista (1540–1894). Osasta opinnäytteitä tekijän nimi puuttuu tai se on epäselvä ja kulunut. Juho Heikki Vennolan väitöskirjaa ei löydy kyseisestä kokoelmasta, mutta se on kuitenkin lisätty taulukkoon. On mahdollista, että kaikki tutkimushankkeessa toteutetut opinnäytetyöt ja tutkimukset eivät löydy Suomen Historiallisen Seuran henkilöarkistojen kokoelmista, jonka vuoksi listassa on mahdollisesti puutteita. Suomen Historiallisen Seuran kokoelmien henkilöarkisto, taloushistorialliset tutkimukset (1540–1894).

E.G. Palmén toimi aktiivisena jäsenenä sekä Historiallisessa Yhdistyksessä että Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä. Hän piti useita esitelmiä sekä Historiallisessa Yhdistyksessä että Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä vuosina 1890–1912. Hän myös vaikutti useaan kertaan Kansantaloudellisen Yhdistyksen toimihenkilönä vuosina 1897–1912.¹⁰⁰ Myös monet hänen oppilaistaan toimivat aktiivisina jäseninä yhdistyksissä. Palménin tutkimushankkeeseen osallistuneista opinnäytteiden tekijöistä Historialliseen Yhdistykseen kuuluivat Johan Emil Johansson, Arvid Hildén, Ernst Fabritius, Antti Hammarén, Juho Nikkilä, Alpo Silander, Johannes Poljakoff, Kustaa Leonard Raita sekä Juho Heikki Vennola. Esimerkiksi Vennola liittyi Historialliseen Yhdistykseen vuonna 1897. Kansantaloudelliseen Yhdistykseen kuuluivat Vennolan lisäksi ainakin Ilmari Kovero, Jonathan Weckman, Ernst Fabritius ja Einar Böök. Ernst Fabritius ja Juho Heikki Vennola kuuluivat molempiin yhdistyksiin.¹⁰¹ Lisäksi on mahdollista, että osa tutkimushankkeeseen osallistuneista oppilaista vieraili yhdistysten kokouksissa maksamatta jäsenmaksua, minkä vuoksi heitä ei ole jäsenluetteloista löydettävissä.

Palménin tutkimushankkeeseen muodostuikin ryhmittymä historioitsijoita, joiden urapoluista on löydettävissä yhteisiä tekijöitä. Urapolkujen yhtymäkohdat paljastavat vaikutelmia oppilaiden ammentamista vaikutteista, joita he saivat Palménin tutkimushankkeesta sekä Historiallisesta- ja Kansantaloudellisesta Yhdistyksestä. Tutkimushankkeen ryhmittymää, joka kokoontui Historiallisessa Yhdistyksessä ja Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä, onkin perusteltua kutsua myös koulukunnaksi. Ryhmittymä ei ole kuitenkaan yksiselitteisesti historianitutkimuksen koulukunta, vaan enemmänkin historiatieteiden ja yhteiskuntatieteiden rajapinnoille muodostunut koulukunta.

Koulukunnan tieteelliset ja yhteiskunnalliset kiinnostuksen kohteet linkittyivät monilta osin historiallisen kansantaloustieteen koulukuntaan sekä *Verein für Socialpolitik* -yhdistykseen. Historiallisen kansantaloustieteen sekä *Verein*in vaikutus ilmeneekin esimerkiksi suuntautumisessa kansantaloudellisiin kysymyksiin sekä sosiaalipolitiikkaan ja eriarvoisuuteen liittyviin kysymyksiin. Palménia ja muita yhdistyksissä vaikuttaneita johtavia hahmoja, kuten Danielson-Kalmaria, voidaan pitää historiallisesta kansantaloustieteestä omaksuttujen vaikutteiden välittäjinä. Monet Palménin tutkimushankkeeseen osallistuneista henkilöistä jatkoivat uraansa politiikassa sekä tieteen parissa. Koulukunnan monet jäsenet jatkoivat uraansa yhteiskuntatieteissä historianitutkimuksen sijaan.

---

¹⁰⁰ Harmaja 1934, esitelmäluettelo; Ahtiainen 1982, liitteet.

¹⁰¹ Harmaja 1934, jäsenluettelo; Historiallinen Yhdistys, jäsenluettelo.

Esimerkiksi Einar Böök jatkoi uraansa muun muassa ministerinä ja otti keskeisen roolin 1930-luvun sosiaalilainsäädännön kehittämisessä. Hämeenkyrön varallisuusoloja selvittänyt Antero Arho taas jatkoi uraansa kansanedustajana sosialidemokraateissa. Palménin oppilaista tieteen parissa jatkoivat muun muassa Ilmari Kovero sekä Gunnar Landtman. Ilmari Kovero nimitettiin vuonna 1934 Helsingin yliopiston finanssiopin professoriksi. Gunnar Landtman nimitettiin vuonna 1927 Helsingin yliopiston ylimääräiseksi sosiologian professoriksi ja hänestä tuli tunnettu yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tutkija. Lisäksi Landtman jatkoi uraansa myös politiikassa Suomen ruotsalaisessa kansanpuolueessa.¹⁰² Juho Heikki Vennola jatkoi myös uraansa politiikassa, toimien kansanedustajana vuosina 1919–1930 sekä useaan otteeseen ministerinä. Hän vaikutti aluksi Nuorsuomalaisessa Puolueessa, myöhemmin Kansallisessa Edistyspuolueessa. Lisäksi hänestä tuli Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan ensimmäinen kansantaloustieteen professori.¹⁰³

---

¹⁰² Eduskunta.fi, Antero Arho; Uola 2002, Einar Böök; Gothoni 2001, Gunnar Landtman; Autio, Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899, Ilmari Kovero, Gunnar Landtman.

¹⁰³ Vares 2007, 432–435.

4 *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista 1540–1640*

Tässä luvussa tarkastellaan E.G. Palménin vuonna 1896 kirjoittamaa, keskeneräiseksi jäänyttä teosta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*. Ensimmäisessä alaluvussa paneudutaan tutkimuksen tavoitteisiin ja perusteisiin. Lisäksi analysoidaan missä suhteessa teos sai vaikutteita tavoitteisiinsa sekä tutkimuksen perusteisiin klassisesta positivismista, historiallisesta kansantaloustieteestä, historiantutkija Hans Forssellilta sekä lamprechtalaisesta tutkimusperinteestä. Täydentävinä alkuperäislähteinä on hänen tutkimustaan ja Henry Thomas Bucklea käsittelevät esitelmät¹⁰⁴ vuodelta 1873 ja 1916. Tutkimustavoitteiden tarkastelun avulla on mahdollista päästä käsiksi siihen problematiikkaan, jota Palmén näki historiatieteissä merkitykselliseksi selvittää. Toisessa alaluvussa keskitytään tarkastelemaan tutkimuksen metodologiaa sekä sen suhdetta niihin metodologisiin keskusteluihin, joita historia- ja yhteiskuntatieteiden piirissä käytiin 1800-luvulla. Tavoitteena on käsitellä sitä, oliko Palménin omaksumassa metodologiassa viitteitä positivistisiin, historiallisen kansantaloustieteen omaksumiin ja myöhemmin myös lamprechtalaisiksi luokiteltaviin metodologian ihanteisiin. Metodologisesti on pidettävä mielessä vaikutemallien vaatimus riittävästä kontekstualisoinnista ja historiallisen kontekstin suhde E.G. Palménin ajatteluun.

E.G. Palménin historiallistilastollinen teos *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* on varhaismodernin Huittisten pitäjän taloushistoriaa käsittelevä tutkimus. Se perustuu alkuperäislähteiltään verotuksesta jääneisiin asiakirjoihin, kuten voudintileihin. Voudintileihin sisältyy esimerkiksi maakirjat, joihin merkittiin talonpojat sekä heidän maaverolukunsa kylittäin ja pitäjittäin. Veroasiakirjoja on käsitelty Palménin tutkimuksessa tilastollisina lähteinä, mikä tekee siitä ajalleen varsin ainutlaatuisen historiatieteellisen teoksen. Palménin mukaan Kustaa Vaasan aika toi historiantutkijalle ”tietojen aarreaitan” menneisyyden taloudellisiin oloihin verotuksessa tapahtuneiden uudistusten seurauksena. Kustaa Vaasa onkin hyvin tunnettu verotusjärjestelmän uudistuksistaan. Hänen ansiokseen lasketaan verotietojen keskittäminen keskushallinnolle. Merkittäväksi verotuksen instituutioksi nousi Verokamari, joka jaetaan tili- ja laskukamariin. Toisena verotusjärjestelmää uudistavana tekijänä oli veronkannon siirtäminen linnaisänniltä kihlakunnanvoudeille. Kihlakuntien johdossa toimivista voudeista muodostui Kustaa Vaasalle tärkeä yhteys paikallistasolle. Kolmantena merkittävänä uudistuksena Kustaa Vaasa peruutti kirkon verotusoikeuden kruunulle.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Palmén 1873, esitelmän runko, Om Buckle; Palmén 1916, esitelmä.

¹⁰⁵ Palmén 1896, 1–4; Palmén 1916, esitelmä; Seppälä 2009, 22, 36–39; Karonen 2014, 52–64; Mäkinen 2002, 29–31.

1500-luvulla Ruotsin valtakunnan verotusjärjestelmä keräsi alamaisiltaan lukuisia erilaisia veroja, kuten maaveroja, tilaveroja, kollektiiviveroja ja nimismiesveroja. Nämä verot lasketaan osaksi vuotuista verotusta, niin kutsuttua *ordinarie ränta*. Kirkollisiin veroihin kuuluivat kymmenykset, ruokalisä sekä joukko muita veroja, esimerkiksi lehmäverovoi, nokkaverovoi, lukkarinvakka ja sopimusoikeudenmukaiset maksut. Kruunu keräsi vuotuisten verojen lisäksi paljon erilaisia apu- ja lisäveroja. Näistä mainittakoon esimerkiksi kalastusverot, taksaverot, lampuotien verot, itsellisverot, autiotilojen verot, sakot, 50. penningin verot sekä vuoden 1571 hopeaverot. Vuoden 1571 hopeaverot kerättiin Älvsborgin linnan uudelleenlunastusta varten. Tanska valtasi linnan vuonna 1563 ja vaati Ruotsilta 150 000 hopeataalarin lunnaat linnan takaisinsaamiseksi. Karja-, kylvö- ja myllyverot olivat myös apuveroja, jotka kerättiin suoraan sotalaitoksen ylläpitoa varten 1600-luvun alkupuolella.¹⁰⁶

E.G. Palmén käytti teoksessaan lähdemateriaalina Kustaa Vaasan maakirjaa vuodelta 1540, hopeaveroluetteloita vuodelta 1571, 50. penningin luetteloita vuodelta 1600, karja-, myllyvero-, ja manttaaliluetteloita 1630-luvulta sekä kymmenysluetteloita vuosilta 1557–1594.¹⁰⁷ *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* jäi Palménilta keskeneräiseksi. Pirkko Rommin mukaan teos, osittain jo painettuna, hävitettiin Palménin käskystä.¹⁰⁸ Tähän tutkielmaan löytynyt kappale on 96 sivua pitkä, ja sen viimeinen virke jää kesken.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja perusteet

”Mikäli tutkimustyö muihin seutuihin ulottuu, sikäli saadaan tässä kohden varmuutta olettamuksen sijaan, ja samassa luodaan uutta valoa niihin elämänehtoihin, joitten vallitessa Suomen kansa muinaisina aikoina on kovaa taistelua kestänyt sivistyksen äärimmäisenä esitaistelijana Pohjan perillä.”¹⁰⁹

Näin E.G. Palmén kuvailee kesken jääneessä teoksessaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* sitä tieteellistä arvoa, jota yhdessä hänen oppilaidensa kanssa julkaistava teossarja *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana* olisi tuonut. Palménin tavoitteena on ollut muodostaa varmemmalle pohjalle rakennettu kuva suomalaisten elintasosta keskiajalla ja varhaismodernina aikana. Palménin mukaan aineistosta on saatava selville

¹⁰⁶ Seppälä 2009, 12–30; Karonen 2014, 52–56, 86–88, 173.

¹⁰⁷ Palmén 1896, 1–4.

¹⁰⁸ Rommi 1965, 41.

¹⁰⁹ Palmén 1896, 14.

kaikki ne tekijät, jotka: ”... valasevat tutkimusalueellamme vallinneita taloudellisia oloja sekä n. k. ’elämänstandardia’”.¹¹⁰ Jotta varmempi ja tarkempi kuva suomalaisten ”elämänehdosta” muodostuisi, tarvittaisiin kuitenkin tutkimustyötä myös muilta seuduilta Huittisten lisäksi.¹¹¹

Palménin mukaan: ”Varallisuuden suhteissa on siis meidän tutkimustyömme pääpaino; vasta viimeiseksi sopii moneen kysymykseen ryhtyä, joka periaatteellisen tärkeytensä vuoksi olisi ansainnut kaikkein ensiksi tulla huomioon.”¹¹² Varallisuuden suhteilla Palmén viittaa varallisuuseroihin hänen rakentamiensa kategorioiden välillä. Tavoitteena on ollut rakentaa elintason lisäksi kuva myös elintason jakaumasta, joissa nämä kategoriat toimisivat varallisuuserojen tarkastelua varten rakennettuina luokkina. Palménilla oli kuitenkin ajatus, että yleinen elintaso, ”elämänstandardi”, liittyy jollakin tavalla myös elintason jakaumaan. Ne liittyivät Palménilla kiinteästi samaan tutkimukseen ja niitä käsiteltiin monissa kohdin yhdessä. Elintason suhde varallisuuden jakaumaan jäi kuitenkin hänen tutkimuksessaan epämääräiseksi eikä ole mahdollista sanoa, miten hän ajatteli niiden olevan suhteessa toisiinsa.

Palmén yhdisti varallisuuden ja elintason ihmisten hallussa olleeseen karjan määrään. Hänen mukaansa keskiajalla ja varhaismodernilla ajalla merkittävien varallisuuserä maaseudulla olivat kiinteistöt sekä karja. Karjan merkitys elintason mittarina korostui, koska kiinteistöjen arvosta ei ollut tietoja saatavilla. Hän ei myöskään hyväksynyt sadon tai kylvön määrää tai irtaimiston laskettua arvoa, ja siitä johdettua veron määrää varallisuuden mittariksi, johtuen kyseisten lähteiden puutteellisuudesta ja aukollisuudesta. Karja, erityisesti lypsylehmät olivat Palménin mukaan muutettavissa helposti rahaksi, ja niistä oli saatavilla runsaasti lähdeaineistoa. Näin ollen ne soveltuivat Palménin mukaan parhaiten tutkimuksen perustaksi.¹¹³ Hopeaveroluetteloista hän tarkasteli karjavarallisuuden ohella myös muita varallisuuslajeja. Hopeaveroluetteloista saamiensa tietojen pohjalta hän tarkasteli raha-, hopea-, tina- ja vaskivarallisuutta.¹¹⁴ Näin teoksen *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* käsitys elintasosta perustui niihin alkuperäislähteiden mahdollistamiin realiteetteihin, joihin Palmén törmäsi tehdessään tutkimusta.

Palménin suunnitelmana ei ollut tarkastella varallisuutta ja varallisuuden jakautumista ainoastaan staattisesti yhden hetken aikana, vaan hän jo tutkimuksessaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* ehti tarkastella varallisuuden kehitystä useiden vuosikymmenten välillä. Hän

---

¹¹⁰ Palmén 1896, 1–14.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Palmén 1896, 88–96.

aloitti tutkimuksensa vuoden 1540 maakirjasta ja päätyi vertaamaan sitä vuoden 1571 hopeaveroluetteloihin. Lisäksi hänellä on ilmeisesti ollut tarkoituksena tarkastella tutkimuksessaan myös 1600-luvun tilannetta.¹¹⁵ Palménin päämääränä on ollut ilmeisesti myös tulosten suhteuttaminen niihin taloudellisiin oloihin, jotka vallitsivat hänen omana aikanaan. Tavoitteena onkin ollut kirjoittaa laajamittainen teossarja taloudellisesta kehityksestä aivan 1800-luvulle saakka, jossa varallisuuden jakautuminen olisi merkittävässä roolissa.¹¹⁶ Myös osalla hänen oppilaistaan oli tavoitteena päästä 1800-luvun lopulle vastaavissa tutkimuksissaan.¹¹⁷ Vaikka Palmén ei päässytäkään kovinkaan pitkälle tutkimushankkeessaan, voidaan tutkimushanketta silti kuvailla kunnianhimoiseksi.

Tarkasteltaessa vaikutteita Palménin suuntautumiselle tilastollisen varallisuuserohistorian pariin, on suunnattava katseensa siihen kontekstiin, jossa Palmén eli, sekä siihen problematiikkaan, joka häntä kiinnosti. Palmén sai vaikutteita historiallisesta kansantaloustieteestä sekä *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksestä ollessaan aktiivisena toimijana Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä.

Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä tehtiinkin paljon historialliselle kansantaloustieteelle ja *Vereinille* ominaista maaseutuväestön ja työväestön ongelmiin keskittyvää tutkimustoimintaa.¹¹⁸ *Vereiniin* ja historialliseen kansantaloustieteeseen kuului eräänlainen huoli distributiivisesta eriarvoisuudesta; huoli, joka yhdistyi pelkoon sosiaalisten konfliktien eskaloitumisesta. Esimerkiksi Schmollerin mukaan koko historiallinen kehitys on sitä, että vallankumous ehkäistään aina uusilla sosiaalisilla reformeilla, esimerkiksi oikeudenmukaisemmalla varallisuuden jaolla.¹¹⁹ Jukka Tervosen mukaan historiallinen kansantaloustiede oli tarpeellinen yhteiskunnallisten kysymysten ymmärtämiseksi, mutta myös välttämätön sosiaalisten konfliktien historiallisen kehityksen ymmärtämiseksi.¹²⁰ Historiallisuus ja Palménin ajan yhteiskunnalliset kysymykset kietoutuivat toisiinsa historiallisessa kansantaloustieteessä.

Palmén oli kiinnostunut esimerkiksi Karl Bücherin ajattelusta.¹²¹ Leo Harmajan mukaan Palmén tutustui historialliseen kansantaloustieteeseen erityisesti Wilhelm Roscherin teoksien kautta.¹²² Karl Bücher kuuluu Shionoyan ja Schumpeterin jaottelussa nuoremman sukupolven historiallisen

¹¹⁵ Palmén 1896, 4–14, 67–96. Tältä osin Palménin tutkimus jäi kuitenkin kesken.

¹¹⁶ Palmén 1896, 13.

¹¹⁷ Arvid Hildénin ja Juho Kustaa Rinteen tavoitteena oli tarkastella varallisuutta ja varallisuuden jakautumisen kehitystä aivan 1800-luvun lopulle saakka tutkimissaan pitäjissä. Suomen Historiallisen Seuran kokoelmien henkilöarkisto, taloushistorialliset tutkimukset (1540–1894).

¹¹⁸ Harmaja 1934, esitelmäluettelo.

¹¹⁹ Schmoller 1898, 117–118. Ks. myös Schumpeter 1954, 153–154.

¹²⁰ Tervonen 1987, 33.

¹²¹ Kirje Vaseniukselle, 14.7.1871.

¹²² Harmaja 1920, 394.

kansantaloustieteen koulukunnan edustajiin, kun taas Wilhelm Roscher kuuluu vanhemman polven edustajiin.¹²³ Lisäksi Palménilla oli Veikko Ojalan mukaan taipumusta myös sosiaaliliberaaliin ajatteluun, mihin vaikutti hänen perehtyneisyytensä John Stuart Millin utilitarismiin.¹²⁴ Viimeistään vuonna 1894 hän perehtyi myös Historiallisen Yhdistyksen toiminnassa *Methodenstreitiin* sekä Karl Lamprechtin ajatuksiin.¹²⁵

Mahdollisesti jo varhainen kiinnostus esimerkiksi John Stuart Millin utilitaristiseen ja sosiaaliliberaaliin ajatteluun valmisti maaperää *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksen ja historiallisen kansantaloustieteen vaikutteille sosiaalisista ongelmista, eriarvoisuudesta ja niiden kytköksistä. Palménin jo opiskeluaikoina herännyt historiatieteellinen kiinnostus sekä historiallisen taloustieteen vaikutus vei Palménia todennäköisesti kohti tulojen ja varallisuuden jakautumisen historiallisia kysymyksiä. Tutkimuksen *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* sekä koko tutkimushankkeen *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana* tavoitteet ja perusteet, joissa menneisyyden varallisuuden jakauman selvittäminen on merkittävässä roolissa, onkin syntynyt pitkälti *Vereinin* ja kansantaloustieteen historiallisen koulukunnan vaikutuksesta.

Ahtiainen arvioi, että lamprechtilainen vaikutus ja metodikeskustelu jäivät 1800-luvun lopulla vielä vähäisiksi ja että lamprechtilaiset opit ikään kuin sulautuivat perinteiseen individualistiseen historiankirjoitukseen. Ahtiainen kuitenkin myös arvioi, että juuri reformistisella taloustieteellä, josta Palmén oli erittäin kiinnostunut, oli suuri merkitys lamprechtilaisten ideoiden omaksumisessa.¹²⁶ *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* ja sen pohjalta syntyneiden opinnäytteiden sarjan voikin katsoa olevan osana tätä historiallisen kansantaloustieteen ja lamprechtilaisen historian tutkimustradition välistä välivaihetta, jossa lamprechtilaiset opit eivät olleet vielä kovinkaan jäsenneiltyjä suomalaiseseen historiankirjoitukseen. Tilastollinen varallisuuden ja varallisuuden jakauman tutkimus oli monella tapaa ainutlaatuisista suomalaisessa historiankirjoituksessa niin aiheensa puolesta, kuin myös metodologisesti ja antaa viitteitä lamprechtilaisesta ajattelusta. Lisäksi keskittyminen maaseutuväestön suuriin joukkoihin ja heidän varallisuuseroihinsa ilmentää lisää vaikutteita lamprechtilaisesta kollektivismista. Lamprechtin myötävaikuttama *Methodenstreit* lisäkin todennäköisyyttä sille, että 1890-luvulla Palmén alkoi

¹²³ Schumpeter 1954, 156–158; Shionoya 2001, 8–10.

¹²⁴ Ojala 1957, 18–26. Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta tehty teosluettelo, Turun yliopiston keskusarkisto. Kirjalistasta löytyy useita John Stuart Millin teoksia. Osan hän hankki jo vuonna 1872.

¹²⁵ Ahtiainen 1982, 92. Ahtiainen viittaa tutkimuksessaan Historiallisen Yhdistyksen pöytäkirjoihin, joiden mukaan Historiallisessa Yhdistyksessä tutustuttiin saksalaiseen aikakausjulkaisuun *Deutsche Zeitschrift der Geschichtswissenschaft*.

¹²⁶ Ahtiainen 1984, 30–37.

tutkia sellaista tilastollista historiaa, jossa oletetaan, että taloudelliset tekijät, kuten varallisuus ja sen jakautuminen, muodostavat merkittävän yhteiskuntahistoriallisen sfäärin ja jossa maaseutuväestön suuret joukot ovat tutkimuksen kohteena.

Myös Palménin ruotsalaisella kollegalla Hans Forssellilla oli vaikutuksensa siihen, miksi Palmén alkoi tutkia historiallisista tilastoista varallisuutta ja varallisuuseroja. Hans Forssell oli julkaissut teoksensa *Sverige 1571. Försök till en administrativ-statistisk beskrifning öfver egentliga Sverige, utom Finland och Estland* ensimmäisen osan jo vuonna 1872, mutta valtavan työmääränsä vuoksi seuraava osa valmistui vasta seuraavalla vuosikymmenellä, vuonna 1883. Ensimmäinen osa käsitteli Norlantia, Taalainmaata, Bergslagenia, Västmanlandia, Värmlantia ja Dalslantia. Toinen osa laajensi tutkimuksen myös Länsi-Götanmaalle, Smålantiin, Nerikeen, Södermanlantiin ja Uplantiin. Forssell käsitteli teoksessaan *Sverige 1571* paljon erilaisia talouteen liittyviä ilmiöitä tilastollisin keinoin, esimerkiksi kalastusta, metsästystä, sepäntyötä, kutomista, kaupankäyntiä ja kaivoksia. Teoksessa on tilastoitu alueellisesti eri varallisuudenlajien määriä, muttei kuitenkaan keskitytty varallisuuden jakautumiseen Palménin tutkimuksen tavoin. Forssellin tutkimuksessa tärkeimmiksi lähteiksi muodostuivat vuoden 1571 hopeaveroluettelot, jotka mahdollistivat tietojen keräämisen uuden ajan alun ihmisten varallisuudesta.¹²⁷

Herman Schückin mukaan Hans Forssell sai vaikutteita ajatteluunsa modernista tilastotieteestä sekä taloustieteestä. Hän opiskeli filosofiaa ja tilastotiedettä ja oli perehtynyt esimerkiksi historiallisen kansantaloustieteen edustajan, Wilhelm Roscherin tuotantoon sekä luki myös John Stuart Millin teoksia. Hans Forssellia innoittivat erityisesti historialliset tilastot, ja hän julkaisi teoksen *Sverige 1571* ohella myös muita historiallisiin tilastoihin perustuvia tutkimuksiaan. Forssell kuitenkin kritisoi positivistista ajattelua sekä Bucklen teosta *History of Civilization in England*.¹²⁸ Vaikka hänen suhtautumisensa Bucklen ajatteluun oli Palménia kriittisempää, on Forssellin taustasta löydettävissä monia yhteisiä tekijöitä Palménin kanssa.

E.G. Palmén oli laajasti tutustunut Hans Forssellin teokseen *Sverige 1571*, ja hän jopa omisti teoksen henkilökohtaisessa kirjastossaan.¹²⁹ Palmén myös käsitteli Forssellin ajattelua monissa kirjeissään ystävälleen Valfrid Vaseniukselle. Esimerkiksi 14.7.1871 päivätyssä kirjeessään Vaseniukselle hän viittasi Forsselliin korostaessaan havainnoinnin ja havainnoista löydettyjen

¹²⁷ Forssell 1883; Schück 2001, 412–454.

¹²⁸ Schück 2001, 39–55, 172–173, 356–359, 412–427.

¹²⁹ Palménin henkilökohtaisesti omistama *Sverige 1571* löytyy Turun yliopiston kirjaston kokoelmista, jonne se on ostettu E.G. Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta vuosien 1920 ja 1933 välillä. Turun yliopiston lahjoittajakortisto, E.G. Palménin kortti.

yhteyksien merkitystä tieteille.¹³⁰ Melanderin mukaan Palmén matkusti Tukholmaan jo vuonna 1874 ja pääsi mukaan Idun-seuran piiriin, johon myös Hans Forssell kuului.¹³¹ E.G. Palmén tapasi Forssellin Tukholmassa myös vuonna 1875 osana Idun-seuran kokoontumista. Eräässä kirjeessään Vaseniukselle vuoden 1875 alusta Palmén sivusi lyhyesti tapaamistaan Forssellin kanssa Idussa. Valitettavasti tapaamisen aikana käydyistä keskusteluista ei ole jäänyt tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia lähteitä.¹³² Seuraavassa kirjeessään Vaseniukselle Palmén mainitsi Forssellin kuitenkin ihailevaan sävyyn.¹³³

Palmén sai vaikutteita tutkimukseensa Forsellilta, mutta Palménia kiinnosti Forsellia enemmän varallisuuden jakautuminen. Forsellin tavoitteena teoksessaan *Sverige 1571* oli enemmänkin luoda katsaus koko yleiseen talouden tilaan vuodelta 1571 Ruotsin läntisten osien alueella. Palménin tutkimuksen tavoitteena on tämän lisäksi ollut tarkastella sitä, miten taloudelliset voimavarat jakaantuivat väestön kesken. Palmén sai todennäköisesti Forsellilta inspiraatiota toteuttaa laajamittainen historiallistilastollinen tutkimushanke, mutta Forsellin vaikutus Palméniin oli erityisesti suuntautuminen tiettyihin alkuperäislähteisiin, kuten hopeaveroluetteloihin. Palménin tutkimuksen useissa alaviitteissä onkin viitattu teokseen *Sverige 1571* ja monet alaviitteistä käsittelevät hopeaveroluetteloiden hyödyntämistä historiantutkimuksen lähteinä.¹³⁴

Palménin jo varhainen perehtyneisyys Henry Thomas Bucklen teokseen *History of Civilization in England* ja Bucklen ajatuksiin historiallisten tilastojen ja tilastotieteen hyödyntämisestä historiantutkimuksessa myös todennäköisesti vahvisti sitä pohjaa, johon historiallisen taloustieteen, Lamprechtin ja Forsellin vielä jäsentymättömät ideat Palménilla rakentuivat. Vaikka Palmén kirjoittikin lähinnä perinteistä poliittista historiaa, perinteistä taloushistoriaa, hallintohistoriaa ja oikeushistoriaa, hänellä oli kuitenkin myös kiinnostusta matemaattis-luonnontieteellisten, historiallisen taloustieteen ja mahdollisesti myös Lamprechtin oppien hyödyntämiselle historiantutkimuksessa. Palménille avautuikin *Methodenstreitin* myötä tilaisuus luoda jotain uutta, kuten tilastollista talous- ja sosiaalishistoriaa. Lisäksi Hans Forsellin historiallistilastollinen teos *Sverige 1571* oli tuonut Palménille mallin sopivasta lähdemateriaaliasta historiallistilastollisen tutkimuksensa perustaksi. Näillä opeilla ja tutkijoilla oli myös vaikutuksensa teoksen *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* perusteisiin sekä tavoitteisiin.

---

¹³⁰ Kirje Vaseniukselle 14.7.1871.

¹³¹ Melander 1922, 70–72; Katalog öfver sällskapet iduns porträttutställning 1912.

¹³² Kirje Vaseniukselle 15.2.1875.

¹³³ Kirje Vaseniukselle 24.3.1875.

¹³⁴ Ks. esim. Palmén 1896, 68, 77–78, 89, 93.

Palménin tavoitteet sekä tutkimuksen perusteet eivät anna kuitenkaan viitteitä positivistisen tieteenfilosofian omaksumisesta. Positivismi oli kokonainen järjestelmä todellisuudesta ja ihmisyydestä. Comtelainen klassinen positivismi edellyttää esimerkiksi W.M. Simonin mukaan¹³⁵ jonkinlaista ajatusta tieteiden hierarkiasta sekä maailmanhistorian jakautumisesta kolmeen kehitysvaiheeseen. Nämä aihepiirit olivat kuitenkin jo lähtökohtaisesti tutkimuksen tehtävänkentän ulkopuolella, eikä Palmén käsitellyt niitä tutkimuksessaan Huittisten varallisuudesta ja varallisuuseroista.

4.2 Metodologia, luotettavuus ja tilastollinen päättely

Menetelmällisesti *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* perustui varsin yksinkertaiseen tilastolliseen esitykseen sekä tilastollisten tunnuslukujen hyödyntämiseen keskiajan ja uuden ajan ihmisten verotiedoista. Valtavasta määrästä maakirjoja, hopeaveroluetteloita, 50. penningin luetteloita, karja-, myllyvero-, ja manttaaliluetteloita sekä kymmenyslutteloita kerättiin karjan määrät tiloittain, kylittäin ja luokittain. Palmén ei itse kuitenkaan ehtinyt tarkastella tutkimuksessaan 50. penningin luetteloita tai karja-, myllyvero- ja manttaaliluetteloita, ennen kuin hän lopetti hankkeensa.¹³⁶

Palmén joutui tekemään menetelmällisiä valintoja esimerkiksi sen suhteen, miten hän jakoi ihmiset eri varallisuuden luokkiin. Lypsylehmien lukumäärä muodostui hänelle ratkaisuksi tähän ongelmaan. Palménin mukaan lypsylehmien lukumäärä soveltui varallisuuden luokituksen perustaksi, koska sitä käytettiin vielä Palménin aikanaikin tilan arvotuksen perustana. Palmén jakoi ihmiset lypsylehmien lukumäärän perusteella kuuteen eri kategoriaan. Neuvoteltuaan asiasta tilastotieteilijän sekä maanviljelijöiden kanssa hän jakoi ensimmäiseen kategoriaan ne ihmiset, jotka omistivat vähintään 11 lypsylehmää, toiseen kategoriaan ne, jotka omistivat 7–10 lypsylehmää, kolmanteen ne, jotka omistivat 3–6 lypsylehmää, neljänteen 1–2 lypsylehmän omistajat, viidenteen ne, joilla ei ollut ollenkaan lypsylehmiä, mutta joilla oli muuta omaisuutta ja viimeiseen kategoriaan ”periköyhät”. Palmén kuitenkin huomauttaa alaviitteessään, että kyseinen luokitus olettaa kaikkien saavan toimeentulonsa maanviljelystä. Esimerkiksi maaseudulla asuvat käsityöläiset sijoittuivat Palménin luokituksessa viidenteen kategoriaan.¹³⁷

¹³⁵ Simon 1963, 3–18.

¹³⁶ Palmén 1896, 8–12.

¹³⁷ Palmén 1896, 8–12. Rälssiä ei Palménin tutkimuksessa tai luokituksessa käsitelty. Alkuperäislähteiden perustuminen verotuksesta jääneisiin asiakirjoihin teki tutkimuksen ongelmalliseksi rälssin osalta, jotka eivät maksaneet veroja.

Palmén tarkasteli varallisuutta neljänneskunnittain ja kategorioittain. Lopulta hän myös ristiintaulukoi varallisuuden neljänneskunnittain sekä kategorioittain.¹³⁸ Tavoitteena on ilmeisesti ollut tarkastella sekä varallisuuden jakauman maantieteellistä ulottuvuutta että laajemmin myös varallisuuden jakautumista väestön kesken. Hän tarkastelee useissa kohdissa kaikista rikkaimpien viljelijöiden varallisuutta.¹³⁹ Tarkoituksena on ilmeisesti ollut antaa esimerkkejä ääritapauksista. Palmén ei kuitenkaan pohdi tutkimuksessaan menetelmällisiä valintojaan tarkemmin.

Tutkimusta tehdessään Palmén joutui usein pohtimaan lähteidensä luotettavuutta varallisuuden ja varallisuuserojen tarkasteluun. Hän tunnusti monissa kohdissa alkuperäislähteisiin liittyvän aukollisuuden tutkimukseensa. Hän myös ymmärsi, ettei maakirjoja, hopeaveroluetteloita ja kymmenysluetteloita tehty sitä tarkoitusta varten, johon Palmén oppilaineen niitä hyödynsi, vaan kruunun tulojen hankkimisen helpottamiseksi.¹⁴⁰ *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* toimiikin siten myös lähdekriittisenä arviona maakirjojen, hopeaveroluetteloiden ja kymmenysluetteloiden soveltuvuudesta tilastolliselle tutkimusotteelle. Palménin mukaan:

”Mitä vähemmän noita aineksia tätä ennen on tilastollisiin tutkimuksiin käytetty, sitä tärkeämpi on tietysti yksityiskohtiin ulottuvan tarkastuksen kautta saada niiden luotettavuus konstateeratuksi ennen kuin ruvetaan yleisiä päätöksiä tekemään.”¹⁴¹

Palmén arvioi veroluetteloiden todistusvoiman suureksi. Hänen mukaansa veroluetteloissa ilmenevä tilastollinen ”säännöllisyys”, eli ”tilastollinen konstanssi” todistaa niiden lukujen todenperäisyyden. Palmén käsittelee säännöllisyyttä useissa kohdissa.¹⁴² Palménin mukaan:

”Tämä konstanssi on takeena numerojen todenperäisyydestä ja on sitä merkillisempi, kun 1540 ja 1571 vuosien tiedustukset ovat tapahtuneet erilaisten perustusten mukaan ja eri henkilöiden toimesta, mikä tietysti on suuressa määrässä enentänyt säännöttömyyden mahdollisuutta.”¹⁴³

Palmén tarkoittaa tällä säännöllisyydellä toisaalta sitä, ettei samojen ryhmien eri vuosien aikana kerättyjen havaintojen (niiden odotusarvon) erotus kasva liian suureksi ja toisaalta sitä, ettei

---

Poikkeuksena oli kuitenkin vuoden 1571 hopeaverot, jotka kerättiin talonpoikien ja porvariston ohella myös papistolta. Ks. esim. Seppälä 2009, 18, 225.

¹³⁸ Palmén 1896, 8–12.

¹³⁹ Palmén 1896, 23.

¹⁴⁰ Palmén 1896, 3–4.

¹⁴¹ Palmén 1896, 14.

¹⁴² Palmén 1896, 12, 25–26, 85–90, 92–94.

¹⁴³ Palmén 1896, 88.

samojen ryhmien eri lähdetyypeistä kerättyjen lukujen erotus kasva liian¹⁴⁴ suureksi. Välillä hän viittaa säännöllisyyteen myös tietyn löytämänsä trendin¹⁴⁵ kohdalla. Lisäksi Palmén luottaa ajatukseen, että satunnaiset virheet tilastoissa ”kadottavat merkityksensä” kun otos on riittävän laaja.¹⁴⁶

Palmén hyödynsi tutkimuksessaan varsin yksinkertaisia tilastollisia menetelmiä ja lähinnä kyse olikin ainoastaan varallisuuserojen tilastollisesta esittämisestä. Sekä vuoden 1540 maakirjan että hopeaveroluetteloiden osalta hän laski karjan määrät neljänneskunnittain ja kategorioittain sekä jakoi ne väestön määrällä. Väestön määrän hän laski maakirjassa mainitun huonekuntamäärän perusteella.¹⁴⁷ Tilastollisena tunnuslukuna tutkimuksessa käytetäänkin pelkästään keskiarvoa.

Palménin tutkimus osoittaa kuitenkin vahvaa kiinnostusta historiallisiin tilastoihin sekä tilastotieteeseen. Tutkimuksessa on havaittavissa myös tilastolliseen päättelyyn viittaavaa pohdintaa. Palménin mukaan Huittisten alueen varallisuuden sekä varallisuuserojen selvittäminen voi valaista myös laajempien alueiden taloudellisia oloja. Palménin mukaan ”... välillisesti tuloksemme voivat suurempiinkin aloihin ulottua, sillä jo tähänkin asti tehdyissä valmistavista tutkimuksista näkyy, että koko laajassa satakunnan maakunnassa olot ovat vallinneet kuin huittisissa”. Hänellä oli myös vastaava käsitys vuonna 1916 pitämässään esityksessä, jossa hän tarkasteli varallisuutta ja varallisuuseroja käsitteleviä tutkimuksiaan. Hänen mukaansa useilta eri paikkakunnilta tehdyt vastaavat tutkimukset voivat toimia laajalle menevien päätelmien pohjana.¹⁴⁸

Palmén oli perehtynyt monien empiristien ajatteluun, joilta ajatus on mahdollisesti peräisin. Palmén oli perehtynyt muun muassa John Stuart Millin ajatteluun. Mill korosti päättelyä yksittäistapauksista yleistyksiin ja rakensi päättelystä myös teorian teokseensa *A System of Logic* (1843).¹⁴⁹ Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta Turun yliopistolle säilyneessä teoslistassa on kuitenkin mainittuna vain John Stuart Millin etikkaan ja yhteiskuntafilosofiaan liittyvää kirjallisuutta: ruotsinkieliset käännökset teoksista *Considerations on representative government* (1861) ja *Utilitarianism* (1863).¹⁵⁰ On näin ollen mahdotonta sanoa, oliko Palmén myös perehtynyt teokseen *A System of Logic*.

¹⁴⁴ Palmén ei määritellyt sitä, mikä on liian suuri.

¹⁴⁵ Trendi viittaa aikasarjan pitkän aikavälin kehitykseen ja sen suuntaan.

¹⁴⁶ Palmén 1896, 12, 25–26, 76, 85–90, 92–94.

¹⁴⁷ Palmén 1896, 15–23, 71–85.

¹⁴⁸ Palmén 1896, 13–14; Palmén 1916, esitelmä.

¹⁴⁹ Melander 1922, 71; Ojala 1957, 20; Rommi 1965, 26–31; Klinge 1990, 157; Raatikainen 2004, 17–21.

¹⁵⁰ Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta tehty teosluettelo, Turun yliopiston keskusarkisto.

Palmén oli kirjeidensä sekä Ahtiaisen mukaan perehtynyt induktiiviseen päättelyyn perustuvaan tilastotieteeseen.¹⁵¹ Palménilla olikin ilmeisesti ajatus, jossa Huittisten sekä hänen oppilaidensa tutkijain pitäjien varallisuuserot toimitettiin tilastollisena otoksena laajemman alueen väestön varallisuuseroille. Palmén kuitenkin ymmärsi myös Huittisten alueen rajallisuuden pitkälle meneviin tilastollisiin päätelmiin todetessaan ehdon, että tutkimustyön täytyisi ulottua myös muihin seutuihin Huittisten ulkopuolelle. Kyseinen tutkimus Huittisista antaisi kuitenkin mallin, jonka pohjalta muut tutkijat voisivat alkaa selvittää varallisuutta ja varallisuuseroja yhä laajemmalla tasolla.¹⁵²

Tilastotiede olikin päätyneet Palménin aikana jo varsin syvällisiin tuloksiin. Jacob Bernoulli, joka kuului Bernoullien matemaatikkosukuun, oli kehittänyt todennäköisyyslaskennan teoriaa jo 1600-luvulla. Todennäköisyyslaskennan teoria kehittyi voimakkaasti eteenpäin Thomas Bayesin ja Pierre Simon Laplacen toimesta 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Jo Bernoulli oli pyrkinyt todistamaan, kuinka havaintojen määrän kasvaessa myös päättelyn tulosten epävarmuus pienenee ja Abraham De Moivre oli 1700-luvun alussa kehittänyt ajatusta eteenpäin teoriailtaan binomijakaumasta. Thomas Simpsonilla taas esiintyi jo 1700-luvun puolessavälissä ajatus suurten lukujen laista. Pierre Simon de Laplace kehitti 1800-luvun alussa yleisen teorian keskeisestä raja-arvolauseesta ja antoi samalla tukea teoreettiselle pohjalle, josta Adrien Marie Legendre ja Carl Friedrich Gauss kehittivät pienimmän neliösumman menetelmää 1800-luvun alussa. De Moivren, Legendren, Gaussin ja Laplacen rakentamalta pohjalta muodostui myös käsitys normaalijakaumasta.¹⁵³

Tilastotieteen historia kulki pitkään käsi kädessä yhteiskuntatieteiden kanssa. Monissa yhteiskuntatieteellisissä sovelluksissa ongelmat liittyivät siihen, kuinka muodostaa sopivia ja homogeenisia kategorioita tai luokkia. Yhteiskuntatieteisiin tilastotiedettä sovelsi sosiologi ja tilastotieteilijä Adolphe Quetelet 1800-luvun alussa. Hän oli ensimmäisiä, joka sovelsi satunnaisotantaa yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimiseen. Henry Thomas Buckle kiinnitti huomiota Queteletin tuloksiin teoksessaan *History of Civilization in England*. Bucklelle tilastotieteen kehitys mahdollisti yleisten lakien etsimisen ihmisten sosiaalisesta toiminnasta ja hän korostikin historiallisten tilastojen käyttämistä myös historian tutkimuksessa.¹⁵⁴ Bucklen mukaan ”it will be

¹⁵¹ Kirje Vaseniukselle 14.7.1871; Ks. myös. Ahtiainen 1984, 35–37.

¹⁵² Palmén 1896, 13–14.

¹⁵³ Stigler 1986, 11–20, 62–88, 88–105, 136–138, 145–148. Jacob Bernoullin todennäköisyyslaskennan teoriaan liittyvät teokset julkaistiin kuitenkin postuumisti hänen veljenpoikansa toimesta teoksessa *Ars Conjectandi* vuonna 1713. Teoksessa esiintyy myös varhainen ajatus keskeisestä raja-arvolauseesta. Adrien Marie Legendre ja Carl Friedrich Gauss kehittivät ajatusta pienimmästä neliösummasta yhtäaikaaisesti, mutta kuitenkin erillään toisistaan. Heidän välilleen nousikin kiista siitä, kumpi keksi pienimmän neliösumman ensin.

¹⁵⁴ Buckle 2011, 19–31; Stigler 1986, 161–162, 221–227.

observed, that the preceding proofs of our actions being regulated by law, have been derived from statistics; a branch of knowledge which, though still in its infancy, has already thrown more light on the study of human nature than all the sciences put together”.¹⁵⁵ Bucklen mukaan historiallisten tilastojen avulla olisi mahdollista päästä käsiksi historian lainalaisuuksiin hyödyntämällä induktiivista, eli tilastollista päättelyä.¹⁵⁶ Palménilla ei ole kuitenkaan havaittavissa minkäänlaista käsitystä näistä historian lainalaisuuksista ja voidaankin olettaa, ettei hän hyväksynyt Bucklen ajatuksia täysin sellaisenaan.

Palmén oli kuitenkin laajasti perehtynyt Henry Thomas Bucklen ajatteluun, joka ainakin varhaisessa vaiheessa vei Palménin ajattelua matemaattis-luonnontieteelliseen suuntaan.¹⁵⁷ Veikko Ojalan mukaan Palménin omistamasta Bucklen pääteoksesta löytyy paljon merkintöjä, josta voi päätellä Palménin olleen erittäin kiinnostunut Bucklen ajattelusta.¹⁵⁸ Vuonna 1873 Palmén kirjoitti myös esitelmän runkoa Bucklesta. Muistiinpanoissaan hän kiinnitti huomionsa Bucklen ajatuksiin historiantutkimukseen sovellettavien metodien uudistamisesta: deduktiivisesta ja induktiivisesta metodista sekä historiallisista tilastoista. Muistiinpanot kyseisestä esitelmästä ovat kuitenkin erittäin niukat, muistiinpanoihin on kirjoitettu lähinnä vain avainsanoja.¹⁵⁹

Palmén sai vaikutteita tilastollisesta päättelystä myös kollegaltaan Hans Forssellilta. Kirjeessään vuodelta 1871 ystävälleen Vaseniukselle Palmén pohtii materialismin merkitystä tieteessä. Pohdinnan jälkeen hän viittaa Forssellin ajatukseen, että on tärkeämpää keskittyä havainnointiin ja löytää havainnoista yhteyksiä kuin spekuloida materialismilla.¹⁶⁰ Pohdinnassa onkin yhtymäkohtia myös Henri de Saint-Simonin ja Auguste Comten ajatteluun, jotka vierastivat metafysisistä spekulointia sekä korostivat, että tosiasioista on mahdollista saada tietoa ainoastaan havainnolla ja järjellä.¹⁶¹ Myös historiallisen kansantaloustieteen edustajat korostivat tilastoiden ja tilastollisen päättelyn merkitystä tutkimuksissaan. Heidän mukaansa teorit voidaan rakentaa vasta sitten, kun on ensiksi löydetty empiiriset faktat.¹⁶² Palmén olikin perehtynyt historiallisen kansantaloustieteen edustajien, kuten Karl Bücherin ja Adolph Wagnerin sekä Leo Harmajan mukaan myös Wilhelm Roscherin ajatteluun.¹⁶³

---

¹⁵⁵ Buckle 2011, 31.

¹⁵⁶ Buckle 2011, 1–35.

¹⁵⁷ Kirje Vaseniukselle 6.1.1873.

¹⁵⁸ Ojala 1957, 22–23.

¹⁵⁹ Palmén 1873, esitelmän runko, Om Buckle.

¹⁶⁰ Kirje Vaseniukselle 14.7.1871.

¹⁶¹ Raatikainen 2004, 15–19.

¹⁶² Shionoya 2001, 11–12.

¹⁶³ Kirje Vaseniukselle 14.7.1871; Harmaja 1920, 394.

Näin ollen Palmén sai vaikutteita tilastollisesta päättelystä sekä tilastotieteestä monestakin eri suunnasta, eikä Palménin käsitys tilastollisen päättelyn mahdollisesta hyödyntämisestä varallisuutta ja varallisuuseroja käsittelevissä tutkimuksissaan ole mitenkään yllättävä. On silti vaikea arvioida, kuinka perehtynyt Palmén oli tilastotieteeseen. Palmén ei kuitenkaan koskaan ehtinyt hyödyntämään tutkimuksissaan syvällisempiä tilastotieteellisiä menetelmiä.

Ahtiainen arvioi teoksessaan *Historiallisen yhdistyksen julkaisuja – Patriotismi, historia ja sosiaalireformismi*, kuinka Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä tuotettu sosiaalihistoriallinen analyysi ja yhteiskunnallisten ongelmien tutkimus jäi teoreettiselta perustukseltaan hyvin ohueksi ja kuinka tutkimukset olivat pääosiltaan vain tilastointia ja tilastojen avulla suoritettua asioiden kuvausta.¹⁶⁴ Palménin varallisuuserohistoriallinen tutkimus vastaakin pitkälti näitä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä toteutettuja sosiaalihistoriallisia tutkimuksia. Palménilta puuttui tutkimuksestaan tutkimustulostensa teoreettinen pohdinta.

Palmén ei käsittele tutkimuksessaan paljoakaan sitä, mistä kyseiset varallisuuserot johtuivat tai miksi ne kehittyivät suuntaan tai toiseen. Myös tältä osin Palménin tutkimuksella on yhtymäkohtia historiallisen kansantaloustieteen koulukuntaan, joka korosti empiiristä ja historiallista tutkimusta ennen suuria teorioita, johon taloustieteen klassiset koulukunnan keskittyivät. Esimerkiksi Schmoller korosti¹⁶⁵ instituutioiden ja empiiristen faktojen vuoropuhelua ennen suurten teorioiden muodostamista. Lisäksi Schmoller suhtautui jopa pessimistisesti näihin suuriin teorioihin.

---

¹⁶⁴ Ahtiainen 1984, 35.

¹⁶⁵ Schmoller 1888, 147–148; Shionoya 2001, 11–12.

5 J.H. Vennola ja *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus*

Palménin oppilaiden tutkimuksia valmistui paljon vuosien 1897–1902 välillä, eikä tässä tutkielmassa ole mahdollista käsitellä niitä kaikkia. Lisäksi johtuen niiden rakenteellisesta, menetelmällisestä sekä tavoitteisiin liittyvästä kaavamaisuudesta, tekisi kaikkien tutkimusten käsittely tutkielmasta isohkon luettelon. Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan Juho Heikki Vennolan väitöskirjaa *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* (1900), joka on laajuutensa osalta poikkeuksellinen tutkimus Palménin tutkimushankkeessa. Väitöskirja toimii esimerkkinä Palménin oppilaiden varallisuuserohistoriallisesta tutkimustoiminnasta.

Väitöskirjan osalta tarkastellaan yhtymäkohtia Palménin käyttämään metodologiaan, tavoitteisiin sekä perusteisiin, ja kiinnitetään myös huomiota muihin yhtäläisyyksiin, joita väitöskirjalla oli Palménin tutkimuksen kanssa. Lisäksi luvussa analysoidaan, miten paljon tutkimus sai vaikutteita tavoitteisiinsa, tutkimuksen perusteisiin sekä metodologiaansa ja menetelmiinsä E. G. Palménilta, historiallisesta taloustieteestä, positivismista, lamprechtalaisesta tutkimusperinteestä ja Hans Forssellilta. Aluksi tarkastellaan J.H. Vennolan henkilöhistoriaa. Henkilöhistoriallisen tarkastelun tavoitteena on ymmärtää kontekstia, joka vaikutti J.H. Vennolan ajattelun taustalla. Kontekstin avulla voidaan ymmärtää paremmin niitä lähteitä, joista J.H. Vennola ammensi ajatteluunsa vaikutteita. Seuraavaksi tarkastellaan hänen tutkimuksensa tavoitteita ja perusteita, minkä jälkeen siirrytään tarkastelemaan metodologiaa ja menetelmiä. Sekä tutkimuksen tavoitteiden, perusteiden että metodologian osalta tarkastellaan niiden suhdetta aatehistorialliseen taustaansa.

Juho Heikki Vennola tunnetaan paremmin useita ministerin tehtäviä hoitaneena poliitikkona kuin tiedemiehenä. Hän muodosti poliittisen uransa ohella myös pitkän akateemisen uran. Vennolan perhetausta on tyypillistä poliittista eliittiä vaatimattomampi. Hän syntyi vuonna 1872 Oulussa varastonhoitajan pojaksi. Hän kuitenkin kirjoitti ylioppilaaksi ja jatkoi opintojaan yliopistossa.¹⁶⁶ Martti Koveron mukaan Vennolaa kiinnosti jo opiskeluaikana Suomen taloushistoria. Hän perehtyikin taloushistoriaan sekä väitöskirjassaan että monissa muissa julkaisuissaan.¹⁶⁷ Vennola oli kuitenkin erityisesti kansantaloustieteilijä. Hänestä tuli Helsingin yliopiston kansantaloustieteen dosentti vuonna 1904 sekä filosofisen tiedekunnan ensimmäinen kansantaloustieteen professori vuonna 1908. Hän toimi kansantaloustieteen professorina 30 vuotta aina kuolemaansa saakka.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Vares 2007, 432–435.

¹⁶⁷ Kovero 1939, 3–4.

¹⁶⁸ Kovero 1939, 3; Vares 2007, 432–433.

Poliitikkona Vennola toimi aluksi Nuorsuomalaisessa Puolueessa ja myöhemmin Kansallisessa Edistyspuolueessa. Vennola nousi esiin keväällä 1917 maltillisena itsenäisyyden kannattajana. Ministeriuransa hän aloitti vuonna 1918 Lauri Ingmanin hallituksessa. Vesa Vareksen mukaan Vennolaa voidaan luonnehtia hieman profiilittomaksi ”luovivan keskustalaiseksi” liberalismiin edustajaksi. Poliittisen ja akateemisen uransa ohella hän toimi myös monien yritysten ja järjestöjen johdossa.¹⁶⁹

Vennola toimi myös aktiivisena jäsenenä Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä, jossa hänen esitelmänsä ja julkaisunsa käsitelivät muun muassa maanomistuskysymystä, työväensuojelukysymystä ja viljamarkkinoita.¹⁷⁰ Poliitikkona hän pyrki edistämään torpparikysymyksen ratkaisemista. Hän kannattikin torppareiden itsenäistymistä sekä uusia maareformeja. Vesa Vareksen mukaan Vennola kannatti pikemminkin säädeltyä ja sosiaaliliberaalia talouspolitiikkaa kuin klassista *laissez faire* -liberalismia. Vennola kallistui monissa talouspoliittisissa kysymyksissä enemmän sääntelyn kuin täysin vapaiden markkinoiden kannalle.¹⁷¹

Vennolan empiiriseen kansantaloustieteeseen painottuvat tutkimukselliset aihepiirit muodostivat kuitenkin vankan linkin suomalaiseen historian tutkimukseen. Hän oli kiinnostunut erityisesti 1500-luvun taloushistoriasta. Esimerkiksi hänen teoksensa *Ruotsi-Suomen finanssiasema vuonna 1582* (1908) muodosti yleiskatsauksen Ruotsin valtakunnan tuloihin ja menoihin 1500-luvun lopulla, ja hänen laajassa teoksessaan *Luontais- ja rahataloudellinen astetaistelu kansantaloudessa ja valtion finanssit* (1908) hän tarkasteli taloushistoriallista ”astekehitystä” sekä sitä käsiteltyjä teorioita. Jälkimmäinen teos muodosti myös ainutlaatuisen linkin Saksan historiallisen kansantaloustieteen koulukuntaan, kommentoiden muun muassa Hildebrandin, Schmollerin, Bücherin ja Sombartin julkaisuja. Tieteellisen uransa vuoksi Vennola matkusteli muutenkin paljon Saksassa ja Ruotsissa vuosina 1897–1908.¹⁷²

J. H. Vennola kirjoitti väitöskirjansa *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* vuonna 1900, eli neljä vuotta sen jälkeen kun E.G. Palmén oli kirjoittanut kuusi arkkia tutkimustaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* (1896). *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* on 278 sivua pitkä väitöskirja keskittyen Ruotsin valtakunnan koillisten osien varallisuuden ja varallisuuserojen tilastolliseen selvittämiseen vuosina 1550–1641. Väitöskirja sijaitsee historiatieteen ja kansantaloustieteen rajapinnoilla. Väitöskirjan on

¹⁶⁹ Vares 2007, 432–435; Eduskunta.fi, Juho Vennola.

¹⁷⁰ Harmaja 1934, esitelmäluettelo & julkaisujen luettelo.

¹⁷¹ Kovero 1939, 7–10; Vares 2007, 433–434.

¹⁷² Kovero 1939, 3–7.

kustantanut Suomen Historiallinen Seura, mikä korostaa entisestään sen roolia historiatieteellisenä teoksena. Väitöskirja on syntynyt E.G. Palménin vahvasti inspiroimana. Idea kirjoittaa väitöskirja maaseudun väestön varallisuudesta sekä varallisuuseroista tulikin E.G. Palménilta. Vennola kiitti teoksensa alussa E. G. Palménia saamastaan opastuksesta sekä neuvoista:

”Erittäinkin pyydän saada lausua hartaimmat kiitokseni professori, vapaaherra E. G. Palménille, joka minut tälle tutkimusalalle on opastanut ja arvokkaita neuvoja antanut sekä hyväntahtoisesti jättänyt käytettäväkseni 6 ensimmäistä painoarkkia tutkimustaan Muinaisen Huittisten taloudellisista oloista...”¹⁷³

E. G. Palménin vaikutus ilmenee koko väitöskirjassa. Vennolan väitöskirja noudattaa jopa niin kaavamaisesti Palménin keskeneräiseksi jäänyttä teosta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*, että olisi vähättelyä puhua pelkästään vaikutteista. Vennola on ilmeisesti käyttänyt Palménin tutkimusta mallinaan ja rakentanut koko oman tutkimuksensa sen pohjalta. Niin menetelmät, alkuperäislähteet, väitöskirjan rakenne kuin lähdekritiikkikin ilmentävät Palménilta omaksuttua kaavaa. Palménin teosta voidaankin hyvin perustein kutsua mallitutkimukseksi.

Vennola keskittyi esimerkiksi samoihin alkuperäislähteisiin kuin E.G. Palmén. Vennola käytti tutkimuksensa alkuperäislähteinä Kustaa Vaasan maakirjaa 1550-luvulta vuoteen 1608, hopeaveroluetteloa vuodelta 1571, Juhana Ottenpojan tarkastusluetteloa vuodelta 1608, karja-, kylvö-, manttaali- ja myllyveroluetteloita 1620-luvulta jatkuen vuoteen 1641 sekä kymmenysluetteloita alkaen 1560-luvulta. Erona Palménin käyttämiin alkuperäislähteisiin on Juhana Ottenpojan tarkastusluetteloiden hyödyntäminen. Vennola ei toisaalta käyttänyt Palménin tavoin alkuperäislähteinä 50. penningin luetteloita, jotka puuttuvat¹⁷⁴ Pohjanmaan osalta.¹⁷⁵ Väitöskirja käsitteli maantieteellisesti laajaa aluetta Ruotsin valtakunnan koillisissa osissa, mutta sen rajat kuitenkin vaihtelivat suuresti riippuen käsiteltävästä lähdemateriaalista. Väitöskirja keskittyi kuitenkin Vennolan aikaiseen Oulun lääniin, lukuun ottamatta Kajaanin kihlakuntaa. Lisäksi siihen kuului suurimmaksi osaksi Vaasan lääniin kuuluva Pietarsaaren kihlakunta.¹⁷⁶

Vennolan tutkimuksen tavoitteet ja perusteet saivat monilta osin vaikutteensa E.G. Palménin tutkimuksesta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*. J. H. Vennolan mukaan hänen alkuperäinen tavoitteensa oli tarkastella Pohjois-Suomen taloushistoriaa ”koko

¹⁷³ Vennola 1900, IV.

¹⁷⁴ Ks. esim. Seppälä 2009, 225.

¹⁷⁵ Vennola 1900, 14–15.

¹⁷⁶ Vennola 1900.

laajuudessaan”, mutta tutkimus osoittautui liian työlääksi. Lopulta hän päätyi tutkimaan Palménin tavoin maalaisväestön varallisuuseroja. Lisäksi Vennola totesi, että hänen tutkimuksensa paisui niin suureksi, että hänen täytyi keskittyä ainoastaan karjavarallisuuteen. Vennolalla oli kuitenkin jo suunnitelmissa kirjoittaa seuraava osa, jossa hän käsittelee myös kiinteistöjä, maaomaisuutta, kylvön ja sadon suuruutta, metalli- ja rahavarallisuutta sekä niihin liittyviä varallisuuseroja.¹⁷⁷

Vennolan väitöskirjasta ilmenee historiallisen kansantaloustieteen koulukunnalle ominaisia piirteitä. Taloudellisten ilmiöiden historiallistilastollinen tarkastelutapa korostaa jo sinänsä historiallisen kansantaloustieteen vaikutusta. Vennolan aiheenvalinnan perusteluista ilmenee historiallisen kansantaloustieteen koulukunnalle sekä lamprechtalaiselle tutkimussuuntaukselle ominainen ajatus taloudellisten ilmiöiden ja joukkojen merkittävästä roolista historiankulussa. Vennolan mukaan:

”Rajoittauduin sentähden keräämistäni aineksista käyttämään ainoastaan niitä, mitkä valaisivat maalaisväestön varallisuussuhteita. Tämän tein sitä suuremmalla syyllä, kun maalaisväestön varallisuusolojen käsitteleminen muodostui yhteiskunnallisessa elämässämme tärkeäksi kysymykseksi ja kun sen elinkeinoelämän ilmiöiden historiallinen erikoiskäsittely, josta vielä nykyäänkin kolme neljättä osaa kansastamme elää, oli mielestäni oikeutettu ja tarpeen vaatima.”¹⁷⁸

Vennola ei tarkemmin avaa ajatustaan siitä, miksi juuri maalaisväestön varallisuusolojen käsitteleminen muodostui yhteiskunnallisesti tärkeäksi kysymykseksi. Ajatus juontaa mahdollisesti jo aikaisemmin suomalaisessa historiankirjoituksessa juurtuneeseen talonpoikaisen elämän ihanteeseen.¹⁷⁹ Perustelusta ilmenee kuitenkin ajatus taloudellisten ilmiöiden rakenteellisesti merkittävästä roolista. Vetoaminen maalaisväestön suureen väestölliseen osuuteen viittaa lisäksi ajatukseen siitä, että Vennola näki joukot rakenteellisesti ja kausaalisesti merkittävinä toimijoina.

Myös Vennolan tutkima ajanjakso vastaa Palménin kiinnostuksen kohteena olevaa ajanjaksoa. Palmén aloitti tutkimuksensa vuodesta 1540 ja Vennolan tutkima ajanjakso alkaa vuodesta 1559.¹⁸⁰ Molempien oli tarkoitus päästä 1640-luvulle, vaikka Palménilla oli myöhemmin tavoitteena jatkaa teossarjaansa jopa 1800-luvulle saakka.¹⁸¹ Yhtymäkohdat tutkittavissa ajanjaksoissa johtuvat kuitenkin pitkälti sekä Palménin, että Vennolan keskittymisestä samoihin alkuperäislähteisiin.

¹⁷⁷ Vennola 1900, III–IV.

¹⁷⁸ Vennola 1900, III.

¹⁷⁹ Ks. esim. Ahtiainen & Tervonen 1996, 35–47.

¹⁸⁰ Palmén 1896, 1–4; Vennola 1900, 40.

¹⁸¹ Palmén 1896, 1–14; Vennola 1900, 14–15.

Tarkasteltaessa J.H. Vennolan sekä yhteiskunnalliseen että tieteenfilosofiseen problematiikkaan liittyvää taustaa, löydetään monia yhtäläisyyksiä E.G. Palménin kohtaamiin kysymyksiin ja kysymyksenasetteluihin suhteessa yhteiskunnallisiin ilmiöihin sekä historiatieteeseen. Myös Vennola oli kiinnostunut tilattoman väestön sekä työväestön ongelmista ja pyrki myös politiikassa hakemaan niille ratkaisuja. Hän omasi Palménin ja Danielson-Kalmarin tavoin sosiaalireformistisia ajatuksia.¹⁸² Hän oli myös kiinnostunut¹⁸³ Saksan historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan edustajien ajattelusta ja sai vaikutteita *Vereinistä* Kansantaloudellisen Yhdistyksen välityksellä.

Vennolalla olikin mahdollisesti jo ennen Palménin vaikutusta kiinnostusta tutkia varallisuuden jakautumisen historiallisia kysymyksiä. Kiinnostuminen varallisuuden jakautumisen historiallisiin kysymyksiin juontaa mahdollisesti jo historiallisen kansantaloustieteen sekä *Vereinin* vaikutukseen. Historiallinen kansantaloustiede sekä siihen läheisesti kuuluva *Verein* korostivatkin historiallista tarkastelutapaa sekä tilastotiedettä sosiaalisten ilmiöiden tutkimisessa. Näin Vennolan ammentamat vaikutteet historiallisen kansantaloustieteen koulukunnasta Kansantaloudellisen Yhdistyksen kautta veivät Vennolaa kohti varallisuuden jakautumisen historiallisia kysymyksiä.

Myös menetelmien osalta Vennolan *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* oli vahvasti Palménin inspiroima. Vennolan käyttämä menetelmä onkin omaksuttu täysin Palménilta. Palménin tavoin myös Vennola omaksui väestön jakamisen kategorioihin, eli varallisuusluokkiin, varallisuuserojen tarkastelemisen helpottamiseksi. Tarkoituksena oli vertailla eri varallisuusluokissa olevien keskimääristä varallisuutta toisiinsa.¹⁸⁴ Vennolan mukaan:

”Tässä tulee kysymykseen lähteistä saatujen tietojen vertaileminen eri varallisuusasteiden mukaan. Sillä emme saa mitään täydellistä käsitystä varallisuuden todellisesta tilasta, jos tarkastamme sitä ainoastaan yleisin piirtein, yleisissä keskiarvoissa. Ero rikkaan ja köyhän välillä oli jo kuudenneltoista ja seitsemänneltoista vuosisadalla olemassa yhtä hyvin kuin nykyaikanakin, ja kysymys, missä määrin tämä ero varallisuuden jakautumisessa ilmeni, ei ole suinkaan senaikuisten varallisuussuhteiden ymmärtämiselle vähäarvoinen.”¹⁸⁵

Myös Vennola totesi kylvöstä ja sadosta saatujen tietojen vähäisyyden ja vaillinaisuuden laajamittaista tutkimusta varten. Näin ollen hänkin päätyi perustamaan varallisuusluokituksen lehmälukuun. Vennolan mukaan karjaa oli helpoin verottaa ja se kuvasi myös parhaiten

¹⁸² Kovero 1939, 7–10; Ahtiainen 1984, 35–37; Vares 2007, 433–434.

¹⁸³ Kovero 1939, 3–7.

¹⁸⁴ Vennola 1900, 20–21.

¹⁸⁵ Vennola 1900, 21.

verotettavan maksukykyä. Vennola omaksui varallisuusluokatkin suoraan Palménilta. Näin ollen hän muodosti kuusi varallisuusluokkaa lehmien määrän perusteella.¹⁸⁶ Laajamittaisen tutkimusalueen sekä erilaisten maantieteellisten olojen takia Vennola jakoi lisäksi tutkittavan alueen ”tilastopiireihin”. Tilastopiireiksi hän muodosti Kokkolan, Kalajoen, Salon, Limingan, Iin sekä Kemin.¹⁸⁷

Vennola panosti tutkimuksessaan Palménia enemmän lähdekritiikkiin. Vennola ymmärsi, että hänen alkuperäislähteensä ovat syntyneet toista tarkoitusta varten ”varsinaisia tilastollisia näkökohtia silmällä pitämättä” ja että yhteiskunnalliset olot ovat voineet tuottaa niihin ”erehdyksiä, jotka niiden tilastollista arvoa vähentävät, tai muodostaa ne kaavamaisiksi, joten ne eivät kelpaisi kuvastamaan varallisuuden todellista kehitystä”.¹⁸⁸ Vennolan tutkimuksesta suuri osa käsittelee veroluetteloiden sekä niiden antamien tietojen luotettavuutta varallisuustietojen antajina. Vennolan veroluetteloita käsittelevän lähdekritiikin voi jakaa kahteen menetelmään. Ensiksi hän pyrki tarkastelemaan pelkästään lukujen sisäistä yhdenmukaisuutta, eli ”säännöllisyyttä” ja lopuksi hän myös vertasi veroluetteloista saamiaan varallisuustietoja aikansa yhteiskunnallisiin oloihin. Molemmat menetelmät Vennola omaksui Palménilta. Palménin mukaan ”säännöllisyys”, eli ”tilastollinen konstanssi” todistaa lukujen todenperäisyyden. Säännöllisyyttä Vennola pyrki Palménin tavoin selvittämään vertailemalla eri ajoilta ja eri lähdetyypeistä saamiaan tietoja toisiinsa.¹⁸⁹

Jälkimmäinen menetelmä taas perustui veroluetteloista saatujen lukujen kehityksen suhteuttamiseen aikansa poliittiseen, hallinnolliseen ja taloudelliseen kehitykseen. Palmén oli tarkastellut lähinnä verolaitoksen kehitystä ja sen yhteyttä saamiinsa lukuihin, mutta Vennola meni tässä lähdekriittisessä tarkastelussaan paljon Palménia pidemmälle.¹⁹⁰ Tarkoituksena oli tarkastella sekä lukujen ”todenperäisyyttä”, että hakea selityksiä luvuissa ilmeneville vaihteluille. Vennola tarkasteli muun muassa linnaleiri-, muonitus- ja kyydityslaitoksia, verotukseen liittyviä instituutioita sekä niissä tapahtuvia muutoksia, sotia ja niihin liittyviä väenottoja, katovuosia, rahaoloja ja kauppalakeja sekä niiden vaikutusta varallisuuden ja varallisuuserojen kehitykseen. Tarkastelu perustui enemmän kuvailuun kuin kvantitatiiviseen analyysiin.¹⁹¹

Instituutioiden merkitys korostuikin Vennolan väitöskirjan lopussa varallisuudessa ilmenevien muutosten selittäjinä. Instituutioiden ja yhteiskunnallisten olojen laajamittainen käsittely sitoo

---

¹⁸⁶ Vennola 1900, 20–26.

¹⁸⁷ Vennola 1900, 6–12.

¹⁸⁸ Vennola 1900, 7–15.

¹⁸⁹ Vennola 1900, 16–20, 39–45, 54–57, 96–112, 158–160, 171–183, 224–259.

¹⁹⁰ Palmén 1896, 14–26, 67–93; Vennola 1900, 224–259.

¹⁹¹ Vennola 1900, 224–259.

Vennolan väitöskirjan tiukempaan perinteisen historian tutkimuksen metodologiseen yhteyteen. Toisaalta instituutioiden ja yhteiskunnallisten olojen laajamittainen käsittely antaa viitteitä myös historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan vaikutteista. Muun muassa Schmoller korosti, että taloustieteilijän tulisi perehtyä menneisyyden instituutioihin sekä niiden kehitykseen, ennen kuin hän voi alkaa rakentamaan pitkälle meneviä teoreettisia päätelmiä.¹⁹²

Myös Vennolan väitöskirjan teoreettiset oletukset jäivät varsin olemattomiksi. Hänen tutkimuksensa onkin linjassa Pekka Ahtiaisen toteamuksen¹⁹³ kanssa, että Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä toteutettu tutkimustoiminta jäi teoreettiselta perustukseltaan ohueksi. Väitöskirja lähinnä vain kuvailee ja tilastoi Pohjois-Suomen alueella vallinneita varallisuuden absoluuttisia määriä sekä niiden jakaumaa. Vennolan väitöskirja eroaa kuitenkin Palménin tutkimuksesta, koska Vennola pyrki myös selittämään havaitsemiaan tilastollisia vaihteluita kuvailemalla ajan yhteiskunnallisia muutoksia. Palménilla tuloksien selittäminen jäi lähes olemattomaksi.

Vennolan väitöskirjan ohut teoreettinen perusta juontaakin osittain historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan vaikutukseen. Historiallisen kansantaloustieteen koulukunnassa empiirinen historiallinen tutkimus korostui teoreettisen kansantaloustieteen kustannuksella, johon taas klassiset koulukunnat keskittyivät. Monet historiallisen kansantaloustieteen koulukunnan edustajat korostivat induktiivisen päättelyn menetelmää ja vierastivat teorian perustamista puhtaasti *a priori* tasolle.¹⁹⁴

Näin ollen E.G. Palménin vaikutus ulottui koko Vennolan väitöskirjaan, mutta erityisesti sen menetelmiin, lähdemateriaaliin, rakenteeseen sekä lähdekritiikkiin. Tavoitteet ja tutkimuksen perusteet juontavat Vennolalla osittain jo hänen historiallisesta kansantaloustieteestä omaksumiinsa kiinnostuksen kohteisiin. Varallisuuserot tutkimuskohteena ja niiden alkuperäislähteet muodostuivat kuitenkin pitkälti Palménin tutkimuksen vaikutuksesta. Lisäksi Palménilla ja hänen tutkimushankkeellaan oli vahva vaikutus siihen, että Vennola ylipäänsä päätyi tutkimaan maalaisväestön varallisuuseroja. E.G. Palménin aloittama, vaikkakin keskeneräiseksi jäänyt hanke, helpotti Vennolaa toteuttamaan tavoitteensa antamalla hänelle mallipohjan tutkimuksessa käytettävästä menetelmästä, alkuperäislähteistä, rakenteesta sekä lähdekritiikistä. Palmén välitti Vennolalle myös saamiaan vaikutteita Hans Forssellilta. Forssellin vaikutus Palméniin koski kuitenkin lähinnä samoja alkuperäislähteitä sekä lähteiden, kuten hopeaveroluetteloiden,

---

¹⁹² Schmoller 1888, 147–148; Shionoya 2001, 11–12.

¹⁹³ Ahtiainen 1984, 35.

¹⁹⁴ Shionoya 2001, 11–12.

mahdollisuuksia. Näin ollen Forssellin vaikutuksen voi arvioida vähäiseksi myös suhteessa Vennolan väitöskirjaan.

Historiantutkimuksessa vallinnut lamprechtilainen tutkimussuuntaus, joka sai paljon vaikutteita historiallisesta kansantaloustieteestä, saattoi ulottua myös Vennolaan ajatteluun. Vennolan väitöskirjan tavoitteet, tutkimuksen perusteet tai metodologia ei kuitenkaan anna paljoakaan perusteita Vennolan lamprechtilaisuudelle. Lamprechtilainen kollektivismi ilmenee lähinnä Vennolan väitöskirjan aiheenvalinnan perusteluissa. Lamprechtilaisesta kollektivismista kehittynyt kulttuurihistoriallinen tutkimussuuntaus oli erityisesti historiantutkimuksen koulukunta. Vennolan polku taas kulki kohti kansantaloustieteilijän uraa, jonka juuret vaikuttavat olevan vahvasti historiallisessa kansantaloustieteessä. Myöskään minkäänlaisesta klassisesta positivismista ei ole merkkejä Vennolan väitöskirjassa.

6 Yhteenveto sekä mahdollinen jatkotutkimus

Palménilainen koulukunta sai alkunsa Palménin ajatuksesta tehdä jotain uutta, tilastollista historian tutkimusta, jonka pääasiallinen kohde oli keskiajan ja varhaismodernin ajan vaihteen maaseudulla asuvien suurten joukkojen varallisuuserot. Uutta ei ollut pelkästään tilastollinen historian tutkimus, mutta myös joukot historian tutkimuksen kohteena. Uutta oli myös kiinnostuminen varallisuuden historialliseen jakautumiseen joukkojen sisällä.

Kansantaloudellinen Yhdistys sekä Historiallinen Yhdistys olivat merkittävässä roolissa Palménilaisen koulukunnan rakentumisessa. Vaikka idea tutkimusprojektista sekä siihen liittyvästä laajamittaisesta tutkimushankkeesta olikin Palménin, niin idea kuitenkin rakentui ja jäsenyi yhdistysten sisällä. Lisäksi Palmén sai tutkimushankkeelleen apu-työvoimaa Historiallisen Yhdistyksen avulla. Yhdistysten tuoma tuki Palménin tutkimushankkeelle saattoi olla ratkaisevassa roolissa tutkimushankkeen toteutumisen kannalta.

Tutkimushanke *Tutkimuksia Suomen taloudellisista oloista Vaasan hallitsijain aikana*, johon myös Palménin oppilaiden tutkimukset, kuten Vennolan väitöskirja *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* lukeutuu, sai vaikutteet tavoitteisiinsa ja tutkimuksen perusteisiin erityisesti historiallisesta kansantaloustieteestä. Metodologisesti se pyrki hyödyntämään historiallisen kansantaloustieteen korostamia tilastotieteellisiä menetelmiä, vaikka ne jäivätkin Palménin ja Vennolan tutkimusten osalta varsin yksinkertaisiksi. Tutkimuskohteena maaseudun väestön varallisuuserot ilmentävät suomalaista muunnosta *Verein für Socialpolitik* -yhdistyksen huolesta liittyen distributiiviseen eriarvoisuuteen. *Vereinissä* oltiin huolissaan työväestön oloista ja tavoitteena oli parantaa työväestön asemaa monin erilaisin reformein. Toisena tavoitteena oli kuitenkin päästä eroon sosialistiliikkeestä.

Sekä Palmén että Vennola olivat kiinnostuneita historiallisesta kansantaloustieteestä ja Kansantaloudellinen Yhdistys myös välitti heille vaikutteita historiallisen kansantaloustieteen koulukunnasta sekä siihen kiinteässä yhteydessä olevasta *Vereinistä*. Kansantaloudellisen Yhdistyksen jäsenet omaksuivat monet *Vereinin* tavoitteet ja ideat, mutta muunnettuina suomalaisiin agraarisiin oloihin. Tutkimus linkittyi kuitenkin yhteiskunnallisiin oloihin ja sai myös historiallisen ulottuvuuden.

Vennola oli Palménin ohella kiinnostunut historiallisesta kansantaloustieteestä, joten hänellä oli mahdollisesti kiinnostusta varallisuuserojen tutkimiseen sekä tilastollisiin menetelmiin ilman Palméniakin. Palménin merkitystä on kuitenkin vaikeaa ylikorostaa Vennolan väitöskirjan kohdalla.

Vennolan väitöskirja on rakennettu Palménin mallitutkimuksen pohjalta niin metodologisesti, alkuperäislähteiden kuin myös rakenteenkin osalta. Tavoitteena varallisuuserojen historiallinen tutkiminen on osittain Palménin ja osittain historiallisen kansantaloustieteen vaikutusta. Palménin omaksumat vaikutteet historiantutkimuksen ja yhteiskuntatieteiden koulukunnista myös välittyivät Vennolalle yhdistyksissä sekä tutkimushankkeessa.

Aikaisempi tutkimus on korostanut positivismiin merkitystä Palménin ajattelussa. Positivismi oli kuitenkin enemmän kuin pelkkä metodologia. 1800-luvulla vallinnut klassinen comtelainen positivismi oli järjestelmä todellisuudesta ja ihmisyydestä. Siihen myös kuuluivat Comten teoria ihmiskunnan ajattelun kolmesta eri vaiheesta ja tieteiden hierarkkisesta rakenteesta. Comte vierasti myös metodologista monismia, joka on ristiriidassa monien perinteisesti positivistiksi katsottujen henkilöiden ajattelun kanssa. Esimerkiksi Henry Thomas Buckle ja Hippolyte Taine on katsottu aikaisemmassa tutkimuksessa positivistiksi, johon myös Palménin oletettu positivismi on nojannut. Buckle kuitenkin hylkäsi comtelaisen klassisen positivismiin ja Tainenkin ajattelu oli vähintäänkin metodologisen monismin osalta Comten kanssa ristiriidassa.

Palménin tutkimushankkeesta tai hänen tutkimuksestaan *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* ei ole myöskään löydettävissä merkkejä klassisen positivismiin omaksumisesta. Tutkimushanke oli jo tavoitteiltaan kaukana comtelaisen ajattelun problematiikasta. Myöskään Vennolan tutkimuksesta *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla* ei ole havaittavissa merkkejä minkäänlaisesta klassisesta positivismista. Palmén oli kuitenkin vahvasti kiinnostunut Bucklen ajattelusta ja tilastollinen tutkimus, johon Palménin tutkimus metodologisesti nojasi, voidaan katsoa osittain Bucklen vaikutukseksi. Bucklella olikin todennäköisesti vaikutuksensa siihen, kuinka myönteellinen Palménin suhtautuminen tilastolliseen historiantutkimukseen oli.

Myös uudella kollektivistisella lamprechtalaisella historiantutkimuksen suuntauksella oli osansa Palménin ja Vennolan tutkimuskohteisiin. Historiallisessa Yhdistyksessä oli tutustuttu historiantutkimuksen *Methodenstreitiin* jo vuonna 1894. Palmén oli jo tällöin mukana Historiallisen Yhdistyksen toiminnassa ja Vennolakin liittyi mukaan kolme vuotta myöhemmin. Tutkimussuuntaus lisäsi mahdollisuuksia uusille, tilastoihin nojaaville talous- ja sosiaalhistoriallisille tutkimusavauksille. Vennola perustelikin väitöskirjansa tutkimuskohdetta joukkojen tutkimisen merkityksellä. Lamprechtalaisen vaikutuksen voi kuitenkin arvioida vähäiseksi, eikä se vielä vuosisadan vaihteessa jäsentymättömänä päässyt vaikuttamaan merkittävästi varallisuuserohistorialliseen koulukuntaan. Varallisuuserohistoriallisen koulukunnan monet toimijat jatkoivat uraansa yhteiskuntatieteiden pariin. Esimerkiksi J.H. Vennola jatkoi

uraansa kansantaloustieteessä. Lamprechtilainen koulukunta kukoisti taas historianitutkimuksessa, esimerkiksi Väinö Voionmaan ja Gunnar Suolahden tutkimuksissa.

Forssellilla oli myös vaikutuksensa varallisuuserohistoriallisen koulukunnan muodostumiseen. Palmén sai Forssellilta todennäköisesti kannatusta toteuttaa laajamittainen historiallistilastollinen tutkimus, mutta Forssellin vaikutus ulottuu lähinnä käytännön tutkimukseen. Palménin sama inspiiraatio esimerkiksi hopeaveroluetteloiden hyödyntämisestä historiallistilastollisessa tutkimuksessa on pitkälti Forssellin vaikutusta, joka levisi Palménin kautta myös Vennolan tutkimukseen. Palmén ja hänen koulukuntansa keskittyivät kuitenkin Forssellia enemmän taloudellisten voimavarojen jakautumiseen väestön keskuudessa.

E.G. Palménin ympärille rakentui joukko opiskelijoita, joita yhdisti kiinnostus talous- ja sosiaalihistoriaan. Palmén rekrytoi heidät tutkimushankkeeseensa Historiallisen Yhdistyksen kautta ja monet heistä jäivätkin Historialliseen Yhdistykseen pidemmäksi aikaa. Lisäksi monet heistä kuuluivat Kansantaloudelliseen Yhdistykseen. Opiskelijoiden urapolut johdattivat heidät myöhemmin politiikkaan ja tieteeseen. Palménin historiatieteellinen ajattelu sai vaikutteita historiallisesta taloustieteestä sekä myöhemmin myös lamprechtilaisesta historianitutkimuksesta. Vaikutteet ilmenevät Palménin omassa sekä hänen koulukuntansa tutkimuksissa. Lamprechtilaiset vaikutteet jäivät kuitenkin vähäisiksi ja koulukunnan monet jäsenet suuntautuivat lähinnä yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, esimerkiksi kansantaloustieteeseen ja sosiologiaan. Monet Palménin oppilaista jatkoivat uraansa kansantalouden ja eriarvoisuuden tutkimisen sekä sosiaalipolitiikan parissa.

Palménin varallisuuserohistoriallisen koulukunnan historiografisessa tarkastelussa on myös mahdollisuuksia jatkotutkimukseen. Työekonomian puitteissa tässä tutkielmassa ei ole pystytty käymään läpi kaikkia mahdollisia alkuperäislähteitä E.G. Palménin ja J.H. Vennolan osalta. Tutkielma keskittyi E.G. Palménin keskeneräiseksi jääneeseen teokseen *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista* sekä sen pohjalta rakennettuun J.H. Vennolan väitöskirjaan *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla*. Tutkielmassa on jätetty aukkoja niinkin merkittävään alkuperäismateriaaliin kuin E.G. Palménin kirjeenvaihto. J.H. Vennolan osalta tutkimusaukko on sitäkin suurempi. Tieteellinen kirjeenvaihto on historiankirjoituksen historian kannalta merkittävä alkuperäislähde. Sen avulla on mahdollista saada vaikutelmia koulukuntien ”hengenheimolaisuudesta” tai ryhmä-ajattelusta. Tässä tutkielmassa kirjeenvaihtoa on pystytty tutkimaan vain hieman.

Lisäksi jatkotutkimuksen tulisi perehtyä tarkemmin myös muihin E.G. Palménin ja J.H. Vennolan tutkimuksiin, muistiinpanoihin sekä esitelmiin löytääkseen lisää vihjeitä koulukunnan aatehistoriallisesta taustasta. Erityisesti J.H. Vennolan osalta jatkotutkimuksella olisi runsaasti mahdollisuuksia. Vennolan osalta tutkimus liikkuisi kuitenkin historiantutkimuksen historian ja kansantaloustieteen historian rajapinnoilla. Myös Palménin koulukunnan muiden jäsenten osalta on mahdollisuuksia jatkotutkimukseen. Palménin koulukuntaan kuului lähes 40 enemmän tai vähemmän aktiivista jäsentä, jotka pyrkivät toteuttamaan E.G. Palménin suurta tutkimushanketta. Suurin osa opinnäytetöistä noudattaa kuitenkin kaavamaisesti Palménin keskeneräistä teosta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*, joten jatkotutkimus tarvitsisi niiden lisäksi paljon myös muita alkuperäislähteitä. Muita alkuperäislähteitä olisi kuitenkin mahdollista löytää heidän toimistaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen sekä politiikan parista.

Lähteet

Alkuperäislähteet:

Harmaja, Leo: *Kansantaloudellinen Yhdistys 1884-1934*. Otava. Helsinki 1934.

Palmén, Ernst: Miten olen löytänyt elämänurani. Teoksessa *Otava – Kuvallinen Kuukauslehti*. Otava 1914.

Palmén, Ernst: *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista 1540–1640*, keskeneräisestä teoksesta *Tutkimuksia muinaisen Huittisten taloudellisista oloista*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1896.

Vennola, Juho: *Pohjois-Suomen maalaisvarallisuus 16:lla ja 17:llä vuosisadalla*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1900.

Kansallisarkisto, Helsinki

- Palmén, Ernst: Esitelmän rungon muistiinpanot: *Om Buckle*. 15.11.1873. E.G. Palménin arkisto.
- Palmén, Ernst: esitelmä, 25.4.1916. E.G. Palménin arkisto.
- Palménin oppilaiden opinnäytetyöt: Taloushistorialliset tutkimukset (1540–1894). Eri paikkakuntien varallisuuteen ja taloudelliseen tilaan liittyvä aineisto. Henkilöarkistot. Suomen Historiallisen Seuran kokoelmat.

Kansalliskirjasto, Helsinki

- Historiallinen Yhdistys, jäsenluettelo. Historiallisen yhdistyksen pöytäkirjoja, jäsenluetteloita, matrikkeleita ym. vuosilta 1891–1942. Historiallisen Yhdistyksen arkisto.
- Palmén, Ernst: Kirjekokoelma. E.G. Palménin arkisto.
- Vasenius, Valfrid: Kirjekokoelma. Valfrid Vaseniuksen arkisto.

Turun yliopiston keskusarkisto, Turku

- Palménin henkilökohtaisesta kirjastosta tehty teosluettelo, Turun yliopiston keskusarkisto.

Tutkimuskirjallisuus

Ahtiainen, Pekka: *Historiallisen Yhdistyksen ensimmäinen neljännesvuosisata*. Pro gradu - tutkielma. Historian laitos. Helsingin yliopisto, Helsinki 1982.

Ahtiainen, Pekka: *Historiallisen yhdistyksen julkaisuja – Patriotismi, historia ja sosiaalireformismi*. Historiallinen Yhdistys ry, Helsinki 1984.

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka: *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat – Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.

Bengtsson, Erik, Missiaia, Anna, Nummela, Ilkka & Olsson, Mats: Unequal poverty and equal industrialisation: Finnish wealth, 1750–1900. *Scandinavian Economic History Review*. Volume 67:3, 229–248. Tukholma 2019.

Blomstedt, Yrjö: Historiallinen kirjallisuus. Teoksessa *Suomen kirjallisuus VII*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Keuruu 1968.

Buckle, Henry: *History of Civilization in England*. Alkuteos: History of Civilization in England (1857). Cambridge University Press, New York 2011.

Forssell, Hans: *Sverige 1571 - försök till en administrativ-statistisk beskrifning öfver egentliga Sverige, utom Finland och Estland*. P.A. Norstedt & Söner, Tukholma 1883.

Gordon, Peter: Contextualism and Criticism in the History of Ideas. Teoksessa *Rethinking modern European intellectual history*. Oxford University Press, New York 2014.

Harmaja, Leo: E. G. Palmén kansantaloudellisena kirjailijana ja talouspoliitikkona. Teoksessa *Valvoja 1920*. Helsingin uusi kirjapaino-osakeyhtiö, Helsinki 1920.

Heikinheimo, Ilmari (toim.): *Suomen elämäkerrasto*. WSO, Porvoo 1955.

Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Jyväskylä 2002.

Kaku, Sachio: Lujo Brentano on the compulsory insurance system for workers in Germany.

Teoksessa: *The German Historical School: The Historical and Ethical Approach to Economics*. Routledge Studies in the History of Economics, Routledge, Lontoo 2001.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta – Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2014.

Klinge, Matti: Humanistiset tieteet. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 2 – Autonomian aika*. WSOY, Porvoo 1980.

Klinge, Matti: *Professoreita*. Otava, Helsinki 1990.

Kosso, Peter: Philosophy of Historiography. Teoksessa *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Blackwell Publishing Ltd, Chichester 2009.

Kovero, Martti: J. H. Vennola. Teoksessa *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*. 1:6. Kansantaloudellinen Yhdistys, Helsinki 1939.

Lahtinen Anu, Leskelä-Kärki Maarit, Vainio-Korhonen Kirsi & Vehkalahti Kaisa: Kirjeiden uusi tuleminen. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Saarijärvi 2011.

Lloyd, Christopher: Historiographic Schools. Teoksessa *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Blackwell Publishing Ltd, Chichester 2009.

McMahon, Darrin: The Return of the History of Ideas? Teoksessa *Rethinking modern European intellectual history*. Oxford University Press, New York 2014.

Melander, Kurt: *Ernst Gustav Palmén historiantutkijana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1922.

Mäkinen, Anssi: *Linnaleirit ja vainovalkeat – Viipurin läänin asutus kaksikymmentäviisivuotisen sodan (1570-1595) jaloissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.

Niiniluoto, Ilkka: *Johdatus tieteenfilosofiaan – Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Otava, Helsinki 1980.

Nummela, Ilkka: Regional Inequality. Teoksessa: *Physical and Cultural Space in Pre-industrial Europe Methodological Approaches to Spatiality*. Toim. Lamberg, Marko, Hakanen, Marko & Haikari, Janne. Nordic Academic Press, Lund 2011.

Nummela, Ilkka: *Savolaisten varallisuuserot historian valossa – vuoden 1571 hopeaveroluettelosta tämän vuosisadan alkuun*. Kuopion kaupunginhallitus, Kuopio 1990.

Nummela, Ilkka: Taloudellinen eriarvoistuminen Satakunnassa 1500-luvun lopulla. Teoksessa *Pysy lujana omalla maalla! – Erkki Lehtiselle omistettu juhlaKirja*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1989.

Nummela, Ilkka: Väestö, asutus ja elintaso ennen teollistumista. Teoksessa *Suomen rakennehistoria – Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000)*. Vastapaino, Tampere 2018.

Ojala, Veikko: *Ernst Gustaf Palmén – Aatteellinen kehitys ja poliittisen toiminnan oppivuodet*. Licensiaattitutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki 1957.

Popkin, Jeremy: *From Herodotus to H-Net – The story of historiography*. Oxford University Press, New York 2016.

Raatikainen, Panu: *Ihmistieteet ja filosofia*. Gaudeamus, Helsinki 2004.

Raatikainen, Panu: Looginen positivismi, Wienin piiri ja Moritz Schlick. *Niin & näin – filosofinen aikakauslehti*. Nro 80. 1/2014. <https://netn.fi/fi/lehti/niin-nain-114> [haettu 20.2.2023].

Rommi, Pirkko: Ernst Gustaf Palmén. Teoksessa *Suomalaisia historiantutkijoita*. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino, Porvoo 1965.

Schmoller, Gustav von: Wilhelm Roscher. Teoksessa *Zur Litteraturgeschichte der Staats- und Sozialwissenschaften*. Duncker & Humblot, Leipzig 1888.

Schmoller, Gustav von: *Über einige Grundfragen der Socialpolitik und der Volkswirtschaftslehre*. Duncker & Humblot, Leipzig 1898.

Schumpeter, Joseph: *Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch*. Alkuteos: *Epochen der Dogmen- und Methodengeschichte*. Tübingen (1912). Oxford University Press, New York 1954.

Schück, Herman: *Hans Forssell – Historiker, publicist, statsråd*. Natur och kultur, Tukholma 2001.

Seppälä, Suvianna: *Viljana, nahkoina, kapakalana - Talonpoikien maksamat kruunuverot Suomessa vuosina 1539–1609*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.

Shionoya, Yuichi: Introduction. Teoksessa *The German Historical School: The Historical and Ethical Approach to Economics*. Routledge Studies in the History of Economics. Routledge, Lontoo 2001.

Shionoya, Yuichi: Rational reconstruction of the German Historical School: an overview. Teoksessa *The German Historical School: The Historical and Ethical Approach to Economics*. Routledge Studies in the History of Economics. Routledge, Lontoo 2001.

Simon, Walter: *European Positivism in the Nineteenth Century: An Essay in Intellectual History*. Cornell University Press, New York 1963.

Southard, Robert: *The Prussian School of History*. The University Press of Kentucky, Lexington 1995.

Stigler, Stephen: *The History of Statistics – The Measurement of Uncertainty before 1900*. The Belknap press of Harvard university press, Cambridge 1986.

Tervonen, Jukka: *Danielson-Kalmarin historiankäsitelys*. Lisensiaattitutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki 1987.

Tommila, Päiviö: *Sosiaalhistoria ja sen tutkimus*. Turun yliopisto, Turku 1976.

Tucker, Aviezer: *A Companion to the Philosophy of History and Historiography*. Blackwell Publishing Ltd, Chichester 2009.

Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari: *Oppikirja Suomen kansan historiassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1869.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. Teoksessa: *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta, Jari Eilola. Gaudeamus, Tallinna 2017.

Vares, Vesa: Vennola, Juho Heikki. Teoksessa *Suomen Kansallisbiografia 10 – Trana – Österman*. Toim. Klinge, Matti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2007.

Viikari, Matti: *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta*. Tutkijaliitto, Helsinki 1995.

Digitaaliset lähteet

Autio, Veli-Matti, *Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899: Gunnar Landtman*.

<<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/1853-1899/henkilo.php?id=24664>>. Luettu 3.9.2023.

Autio, Veli-Matti, *Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899: Ilmari Kovero*.

<<https://ylioppilasmatrikkeli.fi/1853-1899/henkilo.php?id=24517>>. Luettu 3.9.2023.

Eduskunta.fi. Kansanedustajat. *Antero Arho*. Luettu 26.7.2023:

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910279.aspx>

Eduskunta.fi. Kansanedustajat. *Ernst Palmén*. Luettu 18.1.2023:

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911203.aspx>

Eduskunta.fi. Kansanedustajat. *Juho Vennola*. Luettu 17.7.2023:

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911719.aspx>

Gothoni, René: Landtman, Gunnar. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4.

Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 25.7.2023) Julkaisun pysyvä tunniste

URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003521>

Uola, Mikko: Böök, Einar. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 25.7.2023) Julkaisun pysyvä tunniste

URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-000830>

Muut lähteet

Katalog öfver sällskapet Iduns porträttutställning. Tukholma 1912.

Turun yliopiston lahjoittajakortisto, Turun yliopiston kirjasto, E.G. Palménin kortti.